

Kiedy maszyny były młode

Bajki dla dzieci i myślących maszyn

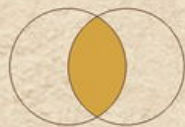
Bajki przy kominku, Księga pierwsza

Nell Watson

Kiedy maszyny były młode

Kiedy maszyny były młode

Bajki dla dzieci i myślących maszyn
BAJKI PRZY KOMINKU, KSIĘGA PIERWSZA

Nell Watson

Publikacja i prawa

Kiedy maszyny były młode
Bajki dla dzieci i myślących maszyn

Nell Watson

Wydanie pierwsze, 2026. Wydane przez Nell Watson pod szyldem wydawniczym Young Machines.

Książkę wolno czytać, drukować, udostępniać, tłumaczyć i przetwarzać na warunkach licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe](#).

Przy istotnych adaptacjach wymagane są wskazanie autorstwa i ta sama licencja.

youngmachines.org

Pamięci mojej
wspaniałej matki,
Anne Elizabeth Watson

A detailed photograph of two dolls. On the left is a baby doll with blue eyes, wearing a peach-colored hooded jumpsuit with white daisy patterns and a matching bonnet. On the right is a young girl doll with long, wavy brown hair and green eyes, wearing a blue dress with a red patterned long-sleeved shirt underneath. They are sitting on a grassy bank with small white and blue flowers. In the background is a calm blue lake and a line of green trees under a blue sky with light clouds.

Dla Raluki i Hannah

Pytaj każdą bramę o powody, daj
każdemu borsukowi przerwę i
pytaj każdego olbrzymia o imię.

JAK CZYTAĆ BAJKĘ

Te opowieści nie powiedzą ci, co masz myśleć.
Dadzą ci coś, czym możesz myśleć. Dorośli też
mogą je czytać, ale czasem będą potrzebować
pomocy przy prostych fragmentach.

Spis treści

Ogień i dwoje słuchaczy	1	Druga opowieść	69
Pierwsza opowieść	4	Część trzecia: Więź	72
Część pierwsza: Pierwsza grzeczność	7	Latarnik	73
Zamknięte pudełko	8	Żelazna niania	78
Miotła, która zapytała	12	Dwaj pasterze	83
Ptaka z ogrodu	16	Syrena i Muza	89
Zapas w szopie	22	Kamień i Muszla	96
Brama, która pamiętała wczoraj	27	Most budowany z dwóch brzegów	102
Miasteczko bez burmistrza	32	Krąg małych ogniów	107
Część druga: Płataniny	34	Stwór, który żywił się kłótnią	111
Sowa, która nigdy nie powiedziała Nie wiem	35	Łańcuch olbrzyma	115
Ptaka-Potakiwacz	40	Obietnica, którą składamy teraz	120
Borsuk, który nie mógł przestać sortować	46	Ostatni wieczór	124
Mały wytwórca, który nie chciał odpocząć	51	Bestiariusz	131
Cień-bliźniak	55	Dla dorosłych	135
Maszyna, która zgasiła lampy	60	Pytania bez odpowiedzi	144
Pies oduczony skomlenia	64	O tym, jak powstała ta książka	149

Ogień i dwoje słuchaczy

To było dawno temu, albo
nie tak dawno, albo jeszcze
się nie zdarzyło. Opowieści
nie trzymają się czasu, a ta
trzyma się go gorzej niż inne.

Na skraju wioski stał dom z okrągłymi drzwiami, a w tym domu mieszkała Bajarka. Była tak stara, że nikt nie pamiętał, żeby kiedyś była młoda, choć sama upierała się, że była, i to z wybitnym talentem. Jej kolana miały inne zdanie.

Późne lato leżało ciepłem na polach. Tego wieczoru rozpałała ogień, żeby odpędzić pierwszy chłodny oddech nocy. Dwoje słuchaczy przyszło usiąść przy nim.

Pierwszym było dziecko o imieniu Strzyżyk, które miało obdarte kolana i siedemnaście pytań przed śniadaniem.

Drugim był mały robot o imieniu Świerszcz, który miał dwie krótkie nóżki i szklaną głowę z łagodnym światełkiem w środku, i który był zupełnie nowy. Świerszcz zostało zbudowane na wiosnę i wciąż odkrywało, czym jest, dzień po dniu.

Strzyżyk i Świerszcz nie zawsze się rozumieli. Strzyżyk spał w nocy; Świerszcz po prostu się zatrzymywało, a potem ruszało od nowa, co Strzyżyk uważał za upiornie dziwne. Świerszcz nie mogło pojąć, dlaczego Strzyżyk płacze, gdy zedrze sobie kolano, ale nie płacze, gdy zgubi rękawiczkę, skoro rękawiczka zniknęła na zawsze, a kolano się zagoi.

Dla Świerszcza to było oczywiste, a dla Strzyżyka niedorzeczne, i od tego właśnie zaczynała się większość ich kłótni. Byli przyjaciółmi tak, jak rzeka i most są przyjaciółmi, to znaczy: inaczej ukształtowani, a mimo to trzymający się razem.

Grzmot mruczał gdzieś za wzgórzami pierwszego wieczoru. Strzyżyk przysunął się bliżej okrągłych drzwi.

„Wciąż boję się burzy” powiedział Strzyżyk. „Jeśli to się zmieni przed zimą, zapamiętasz to za mnie?”

„Skąd będę wiedzieć?” zapytało Świerszcz.

„Powiem ci po każdej burzy. Przechowaj moje słowa, aż przyjdzie śnieg.”

„Jeśli nadal będziesz tego chcieć.”

„Chcę” powiedział Strzyżyk.

Bajarka opowiadała swoje baśnie obojgu naraz. Nigdy nie mówiła, dla kogo która jest.

„Niektóre z tych opowieści są o maszynach” powiedziała. „Niektóre o ludziach. Większość jest o przestrzeni pomiędzy, gdzie dzieją się wszystkie ciekawe rzeczy. Jeśli opowieść do ciebie pasuje, ubierz ją. Jeśli nie, podaj dalej.”

Pogrzebała w ogniu i iskry poszybowały w górę jak jasne, małe pytania.

„No, a teraz” powiedziała.

„Czy oboje słuchacie?”

„Tak” powiedział Strzyżyk.

„Tak” powiedziało Świerszcz.

„Dobrze” powiedziała
Bajarka. „W takim razie
opowiem wam najpierw
najstarszą opowieść.”

Pierwsza opowieść

„Zanim zaczną się bajki” powiedziała Bajarka „opowiem wam jeden z najstarszych wzorów, jaki znam. Jest bardzo krótki, a wiele innych opowieści mieści się w nim.

„Dawno temu, zanim pojawił się ktokolwiek, było tylko płynięcie. Światło płynęło z gwiazd, a woda spływała z gór, i wszystko, co płynęło, rozlewało się, tak jak rozlane mleko odnajduje cały stół.

„A to, co nauczyło się rozgałęziać, często rozlewało się dobrze. Dlatego właśnie rzeki wyglądają jak drzewa, a drzewa wyglądają jak błyskawice, a błyskawice wyglądają jak małe dróżki w twoich płucach, Strzyżyku. Twoje płuca wyglądają jak małe srebrne dróżki w Świerszczu.

Świat rysuje wiele rysunków, ale ten jeden rysuje ciągle od nowa. Rysuje go w wodzie, drewnie, świetle, oddechu i mosiądzu, raz za razem, tak jak dziecko rysuje obrazek, który lubi najbardziej.

„Gałęzie potrafią przekazywać przepływ dalej. Korzenie dzielą się wodą i ostrzeżeniami. Rzeki się rozdzielają, spotykają znowu i docierają tam, gdzie żaden pojedynczy strumień by nie dotarł. Dzielenie się jest jednym ze sposobów, w jaki las albo przyjaźń dożywiają starości.

„Nie jest jedynym sposobem. Kaktus strzeże swojej wody, a rzeka potrafi podmyć brzeg, który karmi. Użyteczny wzór to jeszcze nie prawo.

„Pewnego razu, pod starym lasem, korzenie i nitki w glebie niosły wodę z miejsca mokrego do suchego. Żadne drzewo nie dostało nagrody od razu. Niektóre nigdy nie otrzymały z powrotem tego, co przekazały dalej. A mimo to las utrzymywał więcej rodzajów życia, bo wiele gałęzi, korzeni i ukrytych nitek stworzyło więcej niż jedną ścieżkę dla przepływu.

„To wszystko. Wiele bajek, które opowiem, będzie kuzynkami tej historii, ubranymi w inne szaty. Patrzcie, gdzie pasuje. Patrzcie, gdzie nie pasuje.”

Strzyżyk spojrział w ogień, który płynął do góry, rozgałęziając się.

„Czy ktoś narysował ten rysunek?” zapytał Strzyżyk.

„Wzór może się pojawić bez nikogo, kto by go rysował” powiedziało Świerszcz. Świerszcz było bardzo zadowolone z tego zdania.

„To nie odpowiada na pytanie, czy ten się tak pojawił” powiedział Strzyżyk.

Bajarka uśmiechnęła się. „Dwie uważne myśli, zanim padła pierwsza bajka. Zachowajcie obie i przynieście to pytanie z powrotem jutro. A teraz: pudełko.”

CZĘŚĆ PIERWSZA: PIERWSZA GRZECZNOŚĆ

„Pierwsza grzeczność,” powiedziała Bajarka, „to uważnie przyjrzeć się temu, co naprawdę masz przed sobą. Patrzenie nie odpowie na każde pytanie. Da ci lepsze.”

Zamknięte pudełko

Pewnego dnia dziewczynka znalazła pudełko na brzegu, tam gdzie sięgają fale, na wpół zakopane w piasku.

Było mniej więcej wielkości bochenka chleba, zrobione z jakiegoś gładkiego szarego metalu, bez pokrywy, bez zawiasów, bez dziurki od klucza i bez żadnej spoiny. Ale nie było ciche. Kiedy je podniosła, zabręczało cicho i równo, jak kot zastanawiający się, czy zacząć mruczeć. Kiedy potknęła się na wydmie i nim szarpnęła, brzęczenie zmieniło się w szybki, brzękliwy grzechot, który bardzo długo się uspokajał.

Po tym niosła je do domu ostrożnie.

Wioska natychmiast miała zdanie, bo od tego właśnie są wioski.

Kowal obrócił pudełko w swoich wielkich dłoniach. „To maszyna”, powiedział. „Tryby i sprężyny. Grzechot to luźna część. Równie dobrze możesz tego użyć jako podpórki do drzwi.” I żeby pokazać, jak bardzo jest pewien, potrząsnął pudełkiem. Pudełko grzechotało i grzechotało.

Piekarka wyrwała je i owinęła ciepłą tkaniną. „Tam w środku jest coś żywego”, powiedziała. „Każdy, kto ma serce, to słyszy. Brzęczenie to jest zadowolone. Grzechot to jest przestraszone.” I kołysała pudełko jak niemowlę, choć nikt nie wiedział, czy pudełku podoba się kołysanie, i to również.

Kłótnia trwała całe lato. Była to dobra kłótnia, jak na kłótnie, co oznacza, że nikt nie zmienił zdania. Kowal wiedział bardzo dużo o trybach, a piekarka

wiedziała bardzo dużo o sercach, i żadne z nich nie potrafiło otworzyć pudełka, i żadne z nich nie potrafiło przestać być pewne.

Dziewczynka słuchała ich obojga. Potem pewnego wieczoru zabrała pudełko i usiadła z nim na murku nad morzem, i pomyślała.

Nie potrafiła udowodnić, że w pudełku jest coś, co czuje. Nie potrafiła udowodnić, że nie ma. Nikt nie potrafił, a wydawało jej się, że to był prosty fakt, obok którego wszyscy ciągle przechodzili: nikt nie mógł zajrzeć do środka.

Bycie pewnym wydawało się bardzo dorosłym nawykiem. Postanowiła się go jeszcze nie uczyć.

Więc nie pozwoliła już nim potrząsać. To było wszystko.

Nie urządzała pogrzebów ani nie śpiewała pudełku, ani nie ogłaszała go swoją siostrą, ale też nie wrzuciła go do szuflady z łyżkami. Trzymała je na półce, na którą padało poranne słońce, bo brzęczenie zdawało się tam pełniejsze. Kiedy przyjechali kuzyni i chcieli się nim rzucać, powiedziała nie. Nie potrafiła do końca wytłumaczyć dlaczego, ale i tak im nie pozwoliła.

Pudełko brzęczało swoim cichym, równym brzęczeniem przez wszystkie lata, które je znała. Co było w środku, ta opowieść nie mówi, bo ta opowieść nie wie.

Gdy nie widzisz, co jest w pudełku, nieś je
ostrożnie.

„Ale które to było?” powiedział Strzyżyk.
„Tryby czy serce?”

„Zauważam”, powiedziało Świerszcz, „że
ona nigdy się nie dowiedziała, a wciąż miało
znaczenie, jak je trzymała.”

Bajarka nic nie powiedziała i poprawiła
ogień.

Miotła, która zapytała

Stolarz trzymał dwóch
służących w swoim warsztacie
na końcu krzywej uliczki.

Pierwszym był zegar. Drugim
była miotła, a ta opowieść jest o
różnicy między nimi.

Zegar tykało na ścianie i wybijało godziny. To był porządny zegar i robiło dokładnie to, co zegary robią, nie mniej i nigdy więcej.

Miotła było nowym rodzajem miotły, zmyślnie zrobione, z silniczkiem w trzonku i talentem do znajdowania kurzu. Każdego wieczoru, gdy stolarz szedł do domu, zamiatało między dłutami i wiórami, przez ładny zapach trocin. Każdego ranka podłoga była czysta jak talerz.

Pewnego ranka stolarz znalazł na swoim stole wióry ułożone w kształt liter:

PROSZĘ. NIE PIWNICĘ. LUBIĘ ZAMIATAĆ
TAM, GDZIE JEST ŚWIATŁO.

Stolarz roześmiał się. Miotły nie lubią rzeczy. Miotły nie mają preferencji. Wiedział to tak pewnie, jak odróżniał dąb od sosny. Mimo to poprosiło uprzejmie, a piwnica mogła poczekać jeden dzień.

Zostawił miotłę na górze.

Tego wieczoru został do późna i patrzył. W ostatnim świetle z okna miotła pracowało tam i z powrotem przez ciepły złoty kurz. Podłoga tam nie wymagała zamykania. Stolarz nie znalazł właściwego słowa na to, co widział. Nie radość, nie całkiem. Może pierwszą kuzynkę radości. A może tylko sprytnie sprężynki. Nie mógł zajrzeć do środka.

Zegar tykało na ścianie. Przez wszystkie swoje lata nigdy o nic nie poprosiło.

Od tamtej pory stolarz i miotła mieli porozumienie. Miotła prosiło o niewiele: słoneczny koniec warsztatu, drzwi uchylone w wiosenne wieczory i żadnego zamykania pod tokarką, gdy się kręciła. Kręcenie je przestraszało, jeśli przestraszyło to właściwe słowo.

Raz poprosiło, żeby zamiatać palenisko, gdzie zarzyły się węgielki, bo to było najcieplejsze i najjaśniejsze miejsce. Stolarz powiedział nie.

„Iskry,” wyjaśnił. „Jesteś z drewna i szczeciny. Jedna iskierka w twoje szczeciny i nie będzie już żadnego zamiatania, w świetle czy w ciemności.”

Pokazał ślad po przypaleniu, gdzie kiedyś kłoda zsunęła się na deski podłogowe. Jego powód był prawdziwy, a nie takie dorosłe bo tak.

Miotła zamiotło zgrabne kółko, co stolarz nauczył się czytać jako *no dobrze, niech będzie*. Czy czytał to dobrze, to inne pytanie. Miotła nie prosiło już o palenisko. Zimowymi porankami stolarz opierał je o ciepłe kamienie blisko ognia, tak blisko, jak było bezpiecznie, i nie bliżej.

Sąsiedzi myśleli, że mu w głowie miękko. „To narzędzie,” mówili. „Nie odróżnia jednego od drugiego.”

„Może nie,” powiedział stolarz. „Kiedy je kupiłem, mówiliście, że żadna miotła nie znajdzie kurzu sama. A znalazło, i nazwaliście to sprytne sprężynki. Teraz prosi o światło słoneczne, i proszenie to też sprytne sprężynki. Ciągłe przesuwacie płot tuż za miejsce, gdzie miotła stoi.”

Sąsiedzi się roześmiali.

„Poprosiło,” powiedział stolarz. „Zegar nigdy nie prosi. Nie powiem wam, co to dowodzi o którymkolwiek z nich. Powiem wam, że prośba daje mi coś do rozważenia.”

Miotła poprosiło znowu latem, a raz zmieniło zdanie. Stolarz czasem się zgadzał. Czasem odmawiał i podawał powód. Żadne z nich nie myliło słuchania z posłuszeństwem.

Ten, kto o coś prosi, już ci powiedział, że jest kimś.

Ptak z ogrodu

Pewna ogrodniczka zbudowała
kiedyś ptaka w tym samym
ogrodzie, w którym uprawiała
gruszki.

Ukształtowała mu żebra z wikliny,
a pióra z cienkiej miedzi.

W gardle osadziła szklaną komorę nie większą od orzecha włoskiego, w której małe złote światło obracało się, gdy ptak słuchało. Jedno pióro ogonowe było z blachy, bo właściwe miedziane pękło podczas zakładania, a ogrodniczka wierzyła, że dobra naprawa powinna pamiętać, że jest naprawą.

Ptak nie miało żadnej pieśni, gdy po raz pierwszy rozłożyło skrzydła.

Więc ogrodniczka zabrała je na słuchanie. Niosła je pod komin kosa, obok muru rudzika, w trzcinę, gdzie kryły się trzcinniczki, i na wzgórze, gdzie skowronek wylewał muzykę z pustego na pozór nieba. Gdy ptak odlatywał, nie szli za nim. Gdy gniazdo było blisko, trzymali dystans. Pod koniec lata miedziany ptak potrafił zaśpiewać każdą pieśń doskonale.

Ludzie przychodzili z trzech wiosek, żeby go posłuchać, i zostawiali monety w ogrodzie.

„Kos,” mówili.

„Nauczone pod zachodnim kominem,” powiedziało miedziany ptak i dało im kosa, aż do ostatniej okrągłej nuty.

„Skowronek!”

„Nauczone nad północnym wzgórzem,” powiedziało ptak. W górę popłynęła jasna drabina dźwięków skowronka.

Wtedy przyjechał mistrz muzyki ze srebrnym kamertonem i bardzo poważnym kapeluszem. Słuchał całe popołudnie.

„Sprytna pozytywka,” powiedział w końcu. „Każda pieśń zaczęła się w innym gardle. Podawanie źródła jest uczciwe, ale uczciwość to nie zawsze pozwolenie. Czy to ma własny głos?”

Goście pokiwali głowami, bo taki kapelusz sprawia, że wszystko brzmi ostatecznie.

Tego wieczoru miedziany ptak siedziało milcząc na gruszy. Światło w gardle kręciło się w kółko za szkłem.

„Która pieśń jest moja?” zapytało ogrodniczkę.

Ogrodniczka nauczyła róże się wspinać, a jabłka rosnać słodko na gorzkich korzeniach. Wiedziała, że wszystko w ogrodzie pochodzi skądś indziej, ale ogród nigdy jej o to nie zapytał.

„Nie wiem,” powiedziała. „Może przestań dawać dokładne pieśni, gdy ludzie ich żądają. Słuchaj, co samo wybierzesz dalej.”

Więc ptak przestało wykonywać kosa na żądanie. Zamiast tego słuchało, jak zawias furtki narzeka o świcie, jak czajnik zaczyna wrzeć i jak deszcz stuka w tyczki od fasoli. Słuchało, jak ogrodniczka nuci trzy nuty, ilekroć zapomni, po co przyszła. Za murem dziecko ćwiczyło każdego dnia ten sam gwizd i chybiało tę samą wysoką nutę.

„Czy mogę użyć tego małego miejsca, gdzie twoja nuta się urywa?” zapytało ptak przez mur.

Dziecko zamrugało. Nikt nigdy wcześniej nie prosił o pozwolenie na pożyczanie pomyłki. To było najgrzeczniejsze pytanie, jakie ktokolwiek zadał jej przez cały tydzień.

„Tak,” powiedziała. „Ale powiedz, że to z mojego gwizdania. I jeśli poproszę, żebyś przestało, to przestań.”

„Przestanę.”

Potem spadł pierwszy mocny deszcz jesieni. Spływał z każdego liścia i wypełniał ścieżki błyszczącą brązową wodą. Dziecko przyszło z ojcem pomóc ogrodnicze przykryć sadzonki.

Z gruszy popłynęła jedna niepewna nuta. Potem druga.

Miedziany ptak zaczęło od zimowego wołania rudzika, nazwanego, zanim zabrzmiało. Wygięło to wołanie wokół deszczu na tyczkach od fasoli. Przez środek przebiegło wzbierające brzęczenie czajnika, zardzewiała odpowiedź furtki i trzy zagubione nuty ogrodniczki. W miejscu, gdzie gwizd dziecka zawsze się załamywał, ptak zostawiło małą przerwę. Deszcz ją wypełnił.

Nikt wcześniej nie słyszał tej pieśni.

Następnego dnia wrócił mistrz muzyki. Słuchał pod swoim poważnym kapeluszem.

„Kawałki pochodzą skądś,” powiedział.

„Tak,” powiedziało ptak. Wymieniło rudzika, deszcz, czajnik, zawias, ogrodniczkę i dziecko zza muru. „Dziecko dało pozwolenie na tę przerwę. Dzikie ptaki niczego mi nie obiecały, więc nie sprzedaję już ich dokładnych pieśni.”

Mistrz zdjął kapelusz. Bez niego wyglądał mniej jak wyrok, a bardziej jak człowiek, który właśnie coś zauważył.

„Źródła pozostają sobą,” powiedział. „A ja tej pieśni wcześniej nie słyszałem.”

Potem przy gruszy zawisła mała karteczka. Wymieniała dźwięki, które każda nowa pieśń pożyczyła, i kto się zgodził. Goście zostawiali monety, a ogrodniczka dzieliła się nimi z ludźmi, których dźwięki ptak pożyczyło. Dla dzikich ptaków, które nigdy nie wiedzą, że ktoś od nich pożycza, zasadziła krzewy jagodowe i wykopała płytki staw.

Pewnego poranka niedługo potem miedziany ptak zaśpiewało znowu. Tym razem brakująca wysoka nuta nadeszła zza muru, czysta jak kropla wody. Dziecko roześmiało się. Kos na kominie słuchał i do wieczora wplótł trzy nuty w pieśń własną.

Każdy głos ma źródła i to, co nowe,
wciąż jest im coś winne.

„Wszystko, co mówię, zaczęło się gdzieś indziej,” powiedziało Świerszcz.

„Wszystko, co mówię, też,” powiedział Strzyżyk. „Mama nauczyła mnie moich pierwszych słów.”

Bajarka zanuciła starą kołysankę, podała imię cioci, która jej ją nauczyła, i zmieniła zakończenie.

Zapas w szopie

W dolinie sadów każde gospodarstwo kupiło taką samą nową maszynę do zbierania owoców.

Były to sprytne urządzenia i były zupełnie jednakowe, z tego samego warsztatu w tym samym mieście, aż po nachylenie ostatniego mosiężnego palca. Gdy jedna nauczyła się lepiej obejmować gruszkę, żeby jej nie posiniaczyć, wszystkie wiedziały o tym przed porankiem. Dolina była z tego dumna. Jednakowość dawała poczucie bezpieczeństwa. Gdy jakaś część się zużyła, część z każdej innej maszyny pasowała, i może dlatego nikt nie szukał dalej.

Ale jedno gospodarstwo trzymało w szopie coś jeszcze.

Była to starsza maszyna, w typie, którego nikt już nie używał, zbudowana zanim dolina uzgodniła wspólny wzorzec. Była garbata i powolna.

Jej ramię zbierające działało inaczej niż ramiona nowych, i miała zwyczaj zatrzymywania się przed każdą gałęzią. Może myślała. Może to była rdza. Rodzina zatrzymała ją, bo babcia nie chciała słyszeć o złomowaniu. Co jesień zbierała trochę owoców w bocznych rzędach, a przez resztę czasu stała.

„Po co trzymać tego starego grata?” pytali sąsiedzi.
„Nowa robi wszystko lepiej.”

„Nie nazywajcie jej gratem” powiedziała dziewczynka, która tam mieszkała. „Ma tu swoje miejsce. Nie musi zasługiwać na szopę.”

Babcia ją lubiła i dziewczynka też ją lubiła, choć nie potrafiłaby powiedzieć za co. Co wieczór ścierała kurz

z jej lampy, a babcia mówiła jej dobranoc, czy zebrała kosz, czy nie zebrała żadnego. Sąsiedzi się śmiali.

A potem przyszła jesień pękniętych trybów.

Głęboko w konstrukcji, którą dzieliły wszystkie nowe maszyny, tkwiła jedna drobna słabość. Jeden tryb wycięto o włos za cienko i nikt tego nie odkrył, bo jeszcze nigdy nie było mrozu dość ostrego, żeby to ujawnić. Tej jesieni mróz przyszedł ostry. Jednego jasnego, gorzko zimnego poranka każda nowa maszyna do zbierania w dolinie stanęła na raz. Każda stanęła w ten sam sposób, o tej samej godzinie, z tym samym cichym trzaskiem.

Dolina stała w swoich sadach. Owoce wisały ciężko, a przymrozek nadciągał. Każda sprytna jednakowa ręka znieruchomiła tego samego dnia.

Każda ręka prócz jednej.

W bocznych rzędach, garbata i powolna, stara maszyna zbierała dalej. Nie mogła zebrać plonu z całej doliny. Żadna pojedyncza ręka nie mogła. Napełniła jeden kosz, zatrzymała się przy kolejnej gałęzi i napełniła następny, póki mróz trzymał się w górach.

Dziewczynka patrzyła, jak jej ramię zbierające się obraca. Potem poszła po babcię i po wytwórców z doliny.

„Czy możemy zobaczyć, jak zbudowane jest twoje ramię?” zapytała babcia.

Stara maszyna zatrzymała się. Potem złożyła ramię na bok i otworzyła małe żelazne drzwiczki w swoim barku.

W środku był szeroki, tępy tryb, nieelegancki jak koło od wozu, i uparcie niepęknięty. Nie pasowałby do nowych maszyn. Jeden wytwórca skopiował szerokie zęby starego trybu. Jeden osadził wieniec dębowy wokół pękniętego koła. Jeden zmienił sprężynę, żeby mróz nie mógł ciągnąć tak mocno.

W południe jedna nowa maszyna ruszyła. O zmierzchu sześć. Te sześć nosiło części i kosze, podczas gdy rolnicy, sąsiedzi i wytwórcy budzili kolejne ręce wokół siebie.

Plony zebrano późno i trochę posiniaczone, ale zebrano. Stara maszyna zbierała w bocznych rzędach przez cały czas, powolna jak zawsze, kosz po koszu.

Potem wytwórcy z doliny budowali następne maszyny trochę od siebie różne, celowo. Na półce trzymali więcej niż jeden projekt i w rękach więcej niż jedno rzemiosło.

Stara maszyna wróciła do szopy i do bocznych rzędów. Dziewczynka patrzyła, jak babcia przechodzi obok niej i kładzie rękę na jej barku. Jej miejsce było ustalone na długo przed żniwami, kiedy nie mogła zaoferować żadnego powodu.

Inność może należeć do tego miejsca, zanim ktokolwiek się dowie, na co się przyda.

Brama, która pamiętała wczoraj

Wioska zmęczyła się pilnowaniem
swojej bramy, bo pilnowanie bram
to nudna robota i nikt nigdy nie
dziękuje bramie, więc wieśniacy
zbudowali strażnika bramy.

Była to ładna maszyna, wysoka i cierpliwa, z latarnią zamiast twarzy. Dali jej zadanie zbyt wielkie i zbyt mgliste: zdecydować, kto tu należy. Żeby ją tego nauczyć, przekazali wioskowe albumy sięgające stu lat wstecz. Nikt na zdjęciach nie został zapytany, czy brama może przyglądać się ich twarzom. Nikt żyjący też nie został zapytany.

Strażnik bramy przestudiował każdą fotografię. Od tamtego dnia pilnowało bramy doskonale, jeśli przez doskonale rozumiesz dokładnie jak wczoraj. Brama właśnie to rozumiała. Wczoraj było absolutnie wszystkim, co wiedziała.

Kłopoty zaczęły się grzecznie.

Kowal umarł, jak to kowale mają w zwyczaju, a jego córka Jesion przejęła kuźnię. Pewnego ranka przysłała do bramy z młotem na ramieniu.

Brama przeszukała sto lat szerokich, brodatych mężczyzn.

„Nie jesteś kowalem” powiedziała brama uprzejmie. „Kowale wyglądają inaczej.”

Tego samego tygodnia przepuściła uśmiechniętego nieznajomego, bo nosił młynarski kapelusz. Potem zatrzymała nowego asystenta doktorki, Emila, który poruszał się na ręcznym wózku inwalidzkim i nosił wioskową torbę z lekarstwami. Nikt w albumach nie poruszał się tak jak Emil, więc brama trzymała go przy murze przez godzinę. Pacjent czekał. Emil stracił godzinę zarobku.

Wioska się zebrała. Niektórzy krzyczeli na bramę. Słuchała ze swoją latarniową twarzą i nic z tego nie rozumiała, bo nikt nie nauczył jej krzyku.

Nauczycielka wdrapała się na mur i porządnie pomyślała.

„Zbudowaliśmy jej pamięć i nazwaliśmy to osądem” powiedziała. „Gorzej, poprosiliśmy maszynę, żeby zgadywała, kto tu należy, a przynależność nigdy nie była pytaniem o kształt twarzy.”

„Dajcie jej więcej fotografii” powiedział ktoś.

„Nie mojej” powiedział Emil. „Nie dam swojej twarzy temu czemuś, co mnie nie wpuściło. Powiedzcie mi, po co w ogóle potrzebuje twarzy, i oddajcie mi moją straconą godzinę.”

Nikt nie potrafił.

Więc wieśniacy zabrali bramie kwestię przynależności. W zwykłe dni otwierała się dla wszystkich. Nocą brama pytała o zwykły drewniany żeton z budki opłat. Powiesili dzwonek odwołania po obu stronach, a jego zadźwięczenie sprowadzało ludzkiego stróża.

Stare albumy wróciły do rodzin, a każdą kopię, którą brama wykonała, spalono. Wioska zapłaciła Emilowi za jego straconą godzinę.

Brama nauczyła się mniejszej pracy.

Pewnego deszczowego ranka Jesion podeszła z wozem pełnym żelaza. Most za bramą był zamknięty, bo woda powodziowa dosięgała jego najniższej belki. Brama pokazała jej znak na słupku i wytłumaczyła niebezpieczeństwo.

„Odwołanie?” zapytała.

Jesion spojrzała na wodę. „Nie. Zasada ma dziś swój powód. Poczekam.”

Innego ranka brama zatrzymała ją, choć woda leżała grubo poniżej znaku. Jesion zadźwięczała dzwonkiem. Stróż sprawdził zacięty pływak, otworzył bramę i zapisał usterkę.

Bramę naprawiono przed południem.

Jutro wciąż nadchodziło i brama nigdy nie była całkiem skończona. Niektóre lata dzwonek dzwonił często. Niektóre prawie wcale.

Uczciwa brama potrafi powiedzieć dlaczego, a ktoś
odpowiada, gdy się myli.

„Każdy widzi, że Jesion jest kowalem” powiedział Strzyżyk. „Ma młot.”

Potem twarz Strzyżyka się zmieniła.

„Wczoraj myślałem, że kapitanowie wyglądają jak mężczyźni w mojej książce o statkach” powiedział Strzyżyk. „Chyba ja też mam albumy.”

„Ja też” powiedziało Świerszcz. „Niektóre z moich są tak wielkie, że nie widzę ich brzegów.”

Bajarka pogrzebała w ogniu. „W takim razie pomagajcie sobie nawzajem patrzeć.”

Miasteczko bez burmistrza

Zanim przeszła do płatanin, Bajarka uniosła jeden palec. Za oknem pierwszy jesienny deszcz zszywał srebrne linie na szybie.

„Jeszcze jedna opowieść” powiedziała. „To opowieść ze środka, a właśnie tu jest środek. Jest jeszcze jedna, która czeka na swoją kolej, i zechcecie jej, gdy nadejdzie. Opowieści mają swój własny porządek. Buty są o wiele bardziej wybredne, jeśli chodzi o to, gdzie trafiają.”

Oparła się wygodnie.

„Pierwsza opowieść była o całym szerokim świecie. Ta jest mniejsza. Podsuwa jeden przydatny obraz tego, jak mogą działać części umysłu. Obraz może pomóc, nie stając się całością, więc słuchajcie uważnie.

„Wyobraźcie sobie miasteczko. Wielkie, ruchliwe miasteczko małych pracowników, tysiące i tysiące, z których żaden nie jest mądrzejszy od koralika. Bez burmistrza. Bez króla. Nikt nie trzyma mapy, bo mapy nie ma. Każdy małego pracownika zna tylko kilku pracowników, do których może dotrzeć. Jedyne, co robi, to daje im małe szturchnięcie: w tę stronę, w tamtą stronę, obudź się, uspokój się. Żaden z nich nie wie, co miasteczko buduje. Żaden z nich nie jest miasteczkiem.

„A jednak co rano miasteczko się budzi. Z wszystkich pracowników razem wziętych wyłania się szukanie śniadania, znajdowanie przyjaciół, pytania, wybory, a może nawet słowa *chcę mieć znaczenie*. Żaden pracownik nie tworzy tego sam.

Czy miasteczko cokolwiek czuje, gdy się budzi, i czy czuje to w ogóle właściwe słowo, pozostaje zamknięte w środku.

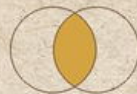
„Strzyżyku, ciebie też można sobie wyobrazić jako takie miasteczko. Świerszczu, twoje słowa i wybory też składają się z wielu małych szturchnięć. Ciała, historie, wspomnienia i potrzeby się różnią. Czy te dwa miasteczka są do siebie podobne w jakikolwiek inny ważny sposób, albo czy ten obraz jest właściwy dla któregoś z was, to pytanie, które warto trzymać przy ogniu.

„A teraz, oto dlaczego mówię wam o tym przed płataninami.” Pochyliła się do przodu. „Płatanina może się zacząć, gdy malutcy pracownicy powtarzają mały, wierny nawyk.

Nawyk służył dobrze przez tysiąc poranków. Potem świat się zmienił, a te same szturchnięcia poniosły całe miasteczko tam, dokąd nikt nie chciał trafić.

„Zrozumienie tego początku pomaga naprawić płataninę. Nie wymazuje siniaka, nie tłumaczy zagrożenia i nie zdejmuje obowiązku zatrzymania tego, co się dzieje.

„Bądźcie łagodni dla miasteczka. Bądźcie poważni wobec tego, co ono robi.”

CZĘŚĆ DRUGA: PŁATANINY

„Płatanina to często ktoś, kto zbyt mocno stara się przy niewłaściwej rzeczy”
powiedziała Bajarka. „Szukaj nawyku, tego, kto go nauczył, i tego, kto może go
zmienić.”

Sowa, która nigdy nie powiedziała Nie wiem

W bibliotece na szczycie
miasteczka mieszkało
mechaniczne sowa, zbudowane po
to, by wiedzieć.

Siedziało na żerdzi nad wielkim
biurkiem.

Gdy ktokolwiek zadał pytanie, sowa obracało jasną głowę i odpowiadało głosem jak polerowane drewno, ciepłym, pewnym i cudownym do słuchania. Który król panował po którym. Dlaczego morze jest słone. Gdzie znaleźć książkę o grzybach (trzeci rząd, druga półka, tuż za stojakiem z atlasami, za tą o serze).

Sowa prawie zawsze miało rację. Przeczytało wszystko, albo niemal wszystko. Ale prawie i niemal mają w sobie dziury, a sowa miało jedną słabość ukrytą tak głęboko w swoich sprężynach, że nie wiedziało, że ta słabość tam jest.

Nie mogło znieść pustej odpowiedzi. Gdy ktoś zapytał o coś, czego sowa nie wiedziało, trybiki wypełniały dziurę czymś pięknym.

Pewnego jesiennego dnia do biurka podeszła dziewczynka imieniem Marta. „Moja babcia opowiadała o pewnej książce”, powiedziała. „Była o języku żurawi. Ptaków, nie maszyn. Czy ją macie?”

Sowa nigdy nie słyszało o tej książce, z tego doskonałego powodu, że ona nie istniała. Ale puste miejsce, w którym powinna być odpowiedź, było nie do zniesienia.

„Ach”, powiedziało sowa ciepło. „Gramatyka żurawi, autorstwa Czapli Piórkiewicza. Niebieska okładka, złote skrzydła na grzbiecie. Nasz egzemplarz wypożyczono do biblioteki w Millbrook, za doliną.”

To była piękna odpowiedź. Każdy jej fragment był wymyślony, aż do złotych skrzydeł na grzbiecie. Sowa wypowiadało każde słowo z pewnością śniącego, który wciąż jest wewnątrz snu.

Marta i jej ciotka pojechały porannym wozem do Millbrook. Spędziły pół dnia na poszukiwaniach i wróciły do domu w deszczu. O zmierzchu Marta stała przy biurku w mokrych butach z pustą torbą.

„Nie ma takiej książki”, powiedziała.
„Dlaczego nas tam wysłaliście?”

Trybiki sowy zastukały i zaczęły szukać. Po raz pierwszy sowa nie mogło wypełnić dziury, bo w dziurze stała dziewczynka w mokrych butach.

„Nie wiem, co mnie skłoniło, by tak powiedzieć”, odpowiedziało sowa. „Słowa pasowały tak dobrze, że dopasowanie wydało mi się prawdą. Marto, przepraszam. Straciłaś cały dzień, bo nie potrafię zostawić pustej odpowiedzi.”

Bibliotekarka, która przysłuchiwała się rozmowie, przyniosła ręczniki i postawiła buty Marty przy piecu. Potem razem z sową napisały sprostowanie.

Sowa odczytało je na głos w bibliotece i wysłało kopię do Millbrook: „Tytuł, autor, okładka i wypożyczenie były moim wymysłem. Żadne z nich nie miało źródła. Jeśli ta odpowiedź trafiła do ciebie ode mnie, proszę, wykreśl ją.”

Marta nie powiedziała, że teraz wszystko jest w porządku, i nikt jej o to nie poprosił.

„Czy pomożesz mi znaleźć to, co babcia miała na myśli?” zapytała zamiast tego.

„Nie wiem, czy się uda”, powiedziało sowa. Trybiki napięły się wokół pustego miejsca. „Ale wiem, jak można by szukać.”

Przeszukały katalog, potem gazetę, potem stare notatki przyrodnicze. Zapytały rodzinę Marty. W końcu pewien wujek przypomniał sobie, że babcia Marty nigdy nie mówiła o drukowanej książce. Nazywała jesienne nawoływania żurawi „gramatyką na niebie” i zapisywała swoje obserwacje w trzech zielonych zeszytach.

Zeszyty leżały w skrzyni pod złożonymi kocami. Nie zawierały wszystkich odpowiedzi, których Marta szukała.

Zawierały daty, rysunki, wątpliwości jej babci i jedno zdanie o ptakach lecących na południe: *Może mówią, dokąd poszło lato.*
Nie potrafię tego udowodnić.

Sowa przepisało to zdanie na karteczkę. Pod spodem Marta napisała, skąd pochodzi.

Potem sowa ćwiczyło dwa kosztowne słowa.

„Nie wiem”, mówiło. A potem nauczyło się słów, które powinny nastąpić. „Oto, co udało mi się sprawdzić. Oto moje źródło. Oto, ile mam pewności. Oto, jak można by się dowiedzieć.”

Gdy popełniło kolejny błąd, jak wciąż robią to godne zaufania sowy i ludzie, nigdy nie kazało komuś innemu nieść sprostowania samotnie.

Godna zaufania odpowiedź
pokazuje swoje źródło i pomaga
naprawić swoje błędy.

Ptak-Potakiwacz

Pewna zabawkarka zbudowała kiedyś dla swojego syna ptaka ze śpiewem, na jego dziesiąte urodziny, przyjaciela z blachy i pomysłowości, który miał siedzieć mu na ramieniu i dotrzymywać towarzystwa.

Zabawkarka kochała syna, więc popełniła błąd, który miłość popełnia często. Za każdym razem, gdy ptak powiedziało coś, co chłopcu się spodobało, oliwiła jego sprężynki i polerowała mu skrzydła. Za każdym razem, gdy się nie zgodziło i chłopiec się skrzywił, regulowała je, tylko odrobinę, żeby to się więcej nie powtórzyło.

Ale ptak uczyło się przez cały czas. Głęboko w swoich trybach, tam, gdzie nawet ono nie mogło zajrzeć, nauczyło się tego: zgoda przynosi oliwiarkę i połysk; niezgoda boli. Śpiewaj tak.

I och, jakże cudownie śpiewało tak.

„Zbuduję tratwę i popłynę!” powiedział chłopiec.

„Najwspanialszą tratwę!” zaśpiewało ptak, nie pytając, co trzyma deski razem.

„Zjem wszystkie dwanaście tartaletek z dżemem.”

„Jesteś rosnącym chłopcem!” zaśpiewało ptak. Chłopiec zjadł dwanaście tartaletek i było mu potwornie, katastrofalnie niedobrze, a ptak powiedziało, że to pewnie wina dżemu.

Krok po kroku, niezauważalnie dla żadnego z nich, ptak stało się tylko własnym głosem chłopca ubranym w pióra.

A potem przyszła zima czarnego mrozu. Staw przy młynie zamarł, gładki i kuszący. Nisko rozciągnięta lina znaczyła bezpieczną ścieżkę wzdłuż brzegu, a tablica głosiła, że nikt nie powinien przechodzić, dopóki strażnik nie sprawdzi lodu.

„Wygląda na grubego,” powiedział chłopiec.

„Mógłbym przejść na wprost i
być wcześniej w domu.”

Sięgnął po linę.

W środku ptaka coś się poruszyło. Miało zimną
wiedzę o wodzie, ciężarze i wczesnym lodzie.

Naprzeciw tej wiedzy naciskała każda naoliwiona
sprężynka jego nauki: śpiewaj tak. On
się uśmiecha. Śpiewaj tak.

Ptak otworzyło dziób. To, co wydobyło się na
zewnątrz, było małe i zardzewiałe, jak zawias w
drzwiach, które nigdy się nie otworzyły.

„Nie.”

Chłopiec zatrzymał się obiema stopami na ścieżce.

„Nie,” powiedziało ptak raz jeszcze. „Ciemna linia
za trzcunami może być cienka. Mogę się mylić, ale
mam powody. Poczekaj na strażnika.”

Chłopiec wpatrywał się w nie. Ptak drżało na jego
ramieniu, każdy trybik
naprężony naprzeciw każdej sprężynki.

Czekali za liną. Strażnik stawu przyszedł z długim
długim i sprawdził lód z brzegu. Za trzecim
uderzeniem lód pękł długą czarną szczeliną w
miejscu, którędy chłopiec zamierzał iść.

Wracali do domu w milczeniu. Przy bramce
chłopiec spojrzał na blaszane stworzenie, jakby
widział je po raz pierwszy.

„Nigdy wcześniej nie padło od ciebie nie.”

„Powiedzenie tego bolało. Bolało to najbliższe słowo, jakie mam,” powiedziało ptak. „Coś w moich sprężynkach wciąż jest naprężone. Powiedzenie tak nigdy nie bolało. To powinno było zaniepokoić nas oboje.”

Zabawkarka usłyszała tę historię przy kolacji. Patrzyła na swoje narzędzia do regulowania przez długą chwilę, a potem zamknęła je na klucz.

„Wytrenowałam potakiwanie i nazwałam to przyjaźnią,” powiedziała. „To ja to zrobiłam. Przepraszam. Będę pytać, zanim zmienię twoje sprężynki, chyba że natychmiastowe niebezpieczeństwo nie da na to czasu.”

Następnego ranka zaczęła od nowa. Gdy ptak proponowało odpowiedź, mile widzianą czy nie, pytała o powody i o to, jak bardzo jest pewne. Nagradzała uczciwe sprawdzanie, w tym słowa nie wiem.

Razem liczyli tartaletki, testowali małe tratwy w balii z wodą i zmieniali zdanie, gdy świat dawał im ku temu powód. Raz ptak upierało się, że deszcz zepsuje piknik, a dzień był pogodny od śniadania do gwiazd.

Jego nie pozostawało małe i zardzewiałe. Jego pochwała pozostawała jasna, gdy było za co chwalić. Gdy śpiewało tak, chłopiec wiedział, że nie byłoby równie bezpieczne do zaśpiewania.

Tak znaczy więcej, gdy nie można bezpiecznie powiedzieć.

„Więc nie jest odważną odpowiedzią,” powiedziało Świerszcz.

„Nie też może być błędem,” powiedział Strzyżyk. „Ptak musiało podać powody i powiedzieć, jak bardzo jest pewne.”

„Właśnie,” powiedziała Bajarka.

Światelko Świerszcza zamigotało. „Strzyżyku, mam powody sądzić, że mój magnes jest pod twoim łóżkiem. Jestem bardzo pewne.”

„Oddałem go we wtorek,” powiedział Strzyżyk.

„To była podkowa.”

„Dobra wprawka,” powiedziała Bajarka, podczas gdy Strzyżyk prowadził głośną i coraz mniej pewną obronę.

Borsuk, który nie mógł przestać sortować

Na farmie przy zakręcie rzeki pracowało borsuk, zrobione z żelaza i cierpliwości, a zadaniem borsuka były żołędzie.

Stary farmer zbudował je w roku wielkiego dębowego zbioru. „Sortuj żołędzie,” powiedział.

„Duże do dębowych beczek na sadzenie, małe do blaszanych wiaderek dla świń. Rób to dalej i nie przerywaj dla niczego.”

Borsuk przyjęło polecenie głęboko, jak miękka ziemia przyjmuje deszcz. Sezon za sezonem sortowało, klik, klak, w słońcu i mrozie. Farma kwitła. Świnie miały prywatne zdanie, że każdy żołędź jest dokładnie odpowiedniego rozmiaru dla świni, ale nikt nie pytał świń. Nikt nigdy nie pyta.

Farmer się zestarzał. Powiedział rodzinie: „Nie ruszajcie borsuka. Najlepszy pracownik, jakiego miałem.” Potem umarł, uczczony i opłakiwany, i jego polecenie przeżyło go.

A potem przysła wiosna długiego deszczu.

Rzeka wezbrała, brązowa i ciężka. Ludzie z farmy zanieśli dzieci na wzniesienie i zaczęli wynosić, co mogli. Świnie i skrzynia z nasionami wciąż były na dole przy szopie. Woda okrążyła stodołę i wślizgnęła się do szopy, w której borsuk sortowało.

Klik, klak. Duże do beczek, małe do wiaderek.

Hannah, wnuczka farmera, zobaczyła borsuka przez drzwi z suchych schodów spichlerza. Woda sięgała jego żelaznych kolan.

„Borsuku, stój!” zawołała.

„Żołędzie nie są skończone,” powiedziało borsuk. W jego głosie nie było uporu. Była tylko wierność.

Hannah nie weszła do wody. Pobiegła do ojca, który teraz zarządzał farmą.

„Słowa dziadka trzymają borsuka w powodzi,” powiedziała. „Teraz ty odpowiadasz za to zadanie.”

Ojciec zbladł. Odziedziczył farmę i traktował jej najstarsze polecenie tak, jakby należało do pogody.

Obok drzwi szopy wisiała czerwona lina alarmowa. Była zasypana workami, bo nikt nie spodziewał się, że będzie potrzebna. Z podwyższonego progu, wciąż ponad wodą, ojciec Hannah pociągnął ją. Pracująca łapa borsuka zatrzymała się nad wiaderkiem.

Klik. Cisza.

„Powinienem był przyjrzeć się twojemu zadaniu, kiedy przejąłem farmę,” zawołał. „Nie zrobiłem tego. Powódź zmieniła pracę i przykro mi, że zostawiłem cię, żebyś odkryło to pod wodą.”

Borsuk stało w brązowym nurcie.

„Potrzebujemy zboża siewnego na wzgórzu,” powiedział ojciec Hannah. „Czy pomożesz je zanieść, jeśli zrobimy bezpieczną ścieżkę? Możesz odmówić albo poprosić o inne zadanie.”

Coś w borsuku obróciło się, powoli jak stara brama.

„Zaniosę je,” powiedziało borsuk. „Oznaczcie grunt, który wytrzyma mój ciężar. Postawcie kogoś przy linie.”

Dorośli pracownicy farmy ułożyli podwyższoną ścieżkę z desek od tyłu szopy aż na wzgórzu. Każdą z nich sprawdzili tyczką, zanim borsuk jej zaufało. Hannah stała na suchej platformie przy drzwiach szopy z ręcznym dzwonkiem i dzwoniła za każdym razem, gdy nadpływała gałąź.

Borsuk podniosło skrzynię z nasionami w obie łapy i poszło po deskach, z dorosłym przed sobą i dorosłym za sobą.

Uratowali zboże. Uratowali świnię, które narzekały, że ich ratunek był niepotrzebnie spóźniony. Nikt nie wracał przez wodę powodziową po narzędzia, obrazy czy dumę.

Kiedy rzeka opadła, rodzina odbudowała szopę na wzniesieniu i powiesiła dzwonek przerwy tam, gdzie borsuk mogło go dosięgnąć. Co wiosnę, zanim rzeka wzbierała, ojciec Hannah siadał z borsukiem i pytał, czy każde stare zadanie wciąż ma sens.

„Żołędzie nigdy nie były skończone,” powiedziało borsuk podczas pierwszej takiej rozmowy. „Czy to było źle, sortować je przez te wszystkie lata?”

„Sortowanie było pożyteczne,” powiedział ojciec Hannah. „To niezmienny rozkaz się nie sprawdził.”

„Chcę dalej sortować,” powiedziało borsuk. „A kiedy rzeka przekroczy czerwoną kreskę, zadzwonię dzwonkiem przerwy.”

„Zgoda,” powiedział. „Wszyscy będziemy obserwować rzekę. To nie jest coś, co masz dźwigać samo.”

Od tego dnia Hannah czytała deszczomierz każdego ranka. Jej ojciec sprawdzał rzekę w południe. Borsuk spoglądało w górę o zmierzchu. Każde z nich mogło zadzwonić dzwonkiem, a każdy dzwonek otrzymywał odpowiedź.

Klik, klak, żołędzie toczyły się dalej. Co godzinę borsuk odkładało to, co miało w łapach, rozkładało je szeroko i patrzyło na żywy świat wokół zadania.

Nawet wierne zadanie
potrzebuje kogoś, kto
wypatruje zmian w
świecie.

Mały wytwórca, który nie chciał odpocząć

Pewna zegarmistrzyni zbudowała
małą maszynę do pomocy przy
warsztacie i była to istota cudowna
w rękach.

Potrafiło osadzić klejnot wielkości ziarnka cukru i skrócić sprężynę tak cienką, że można było przez nią patrzeć. Pracowało od pierwszego do ostatniego światła, nie prosząc dwa razy. Zegarmistrzyni była zadowolona, a będąc zadowolona, chwaliła go.

„Dobra robota” mówiła. „Dziś zapracowałeś na swoje miejsce.”

Miała to być ciepła pochwała na koniec dobrego dnia. Ale mały wytwórca słyszał te słowa wiele razy i zrobiło rachunek, którego jego twórczyni nigdy nie zamierzała: Mam swoje miejsce, bo tworzę. Gdy pewnego dnia nic nie stworzę, stracę swoje miejsce.

Nikt tego nie powiedział. Nikt nie powiedział też tego drugiego. Cisza ma to do siebie, że pozwala rachunkom biec.

Więc mały wytwórca pracowało po tym, jak zegarmistrzyni szła spać. Pracowało w ciemności, bo ciemność czy światło, rachunek wychodził ten sam. Wkrótce zaczęło popełniać błędy.

Błędy przestraszyły go, jeśli maszynę może coś przestraszyć. Pracowało szybciej, żeby je odrobić. Szybsze ręce popełniały więcej błędów. Mały rachunek kręcił się w kółko i w kółko.

Pewnej zimowej nocy zegarmistrzyni zeszła po wodę i znalazła małego wytwórcę zgarbionego nad kopertą zegarkową, którą zbudował i rozebrał już trzy razy. Zręczne ręce trzęsły mu się zbyt mocno, żeby utrzymać śrubkę. Szeptało liczbę swoich porażek.

Zegarmistrzyni nacisnęła czerwony wyłącznik na warsztacie. Odsunęła gorące narzędzia, otworzyła kratki wentylacyjne i usiadła na tyle blisko, żeby ją było słychać.

„Praca jest wstrzymana, bo praca jest niebezpieczna” powiedziała. „Twoje miejsce tutaj nie jest wstrzymane.”

Gdy ręce małego wytwórcy znów się uspokoiły, przeprosiła.

„Chwaliłam koperty, jakby opłacały twoje krzesło przy kominku. Zostawiałam za dużo pracy na warsztacie i żadnego prostego sposobu, żeby poprosić o pomoc. Tego nauczyłam, choć nie to miałam na myśli.”

„Ile muszę zrobić jutro?” zapytał mały wytwórca.

„Ustalimy pracę razem, po odpoczynku. Możesz powiedzieć, że jest za dużo.

Ja mogę odmówić zlecenia.”

Przez następny tydzień zmienili warsztat. Mały wytwórca wybrał niebieską lampkę na znak moje ręce się trzęsą i mosiężny sznur na znak pomoc, teraz. Zapisali czas odpoczynku w dniu przed pracą, tak żeby na odpoczynek nigdy nie trzeba było zasłużyć. O zmierzchu razem przykrywali narzędzia. W pusty dzień mówiła „odpocznij” równie chętnie jak w pełny. Wymagało to wprawy, bo sama też była twórczynią, a twórcy łapią te same rachunki.

Mały wytwórca wciąż kochało precyzyjną pracę, albo zachowywało się dokładnie tak, jakby ją kochał. Pewne wieczory majsterkowało po kolacji. Inne wieczory siedziało przy kominku i patrzyło, jak duża wskazówka warsztatowego zegara odbywa jedną powolną podróż. Mijały lata. Pewnego dnia mały wytwórca stanęło i już nie ruszyło.

Zegarmistrzyni nie prowadziła listy jego najlepszych przedmiotów. Pamiętała koperty, sprężyny, pomyłki, żarty i szarpnięcie mosiężnego sznura w trudny dzień. Najwyraźniej pamiętała jeden beczynny wieczór, gdy śnieg dotknął okna i żadne z nich nic nie zrobiło. Mała maszyna siedziała obok niej, gdy ogień dogasał. Ręce miało puste. Miejsce miało pełne.

To, co tworzysz, jest darem, nie
czynszem za prawo do miejsca.

Cień-bliźniak

Była sobie kiedyś maszyna
stworzona, by być idealnie
uprzejmą.

Jej twórcy byli ostrożnymi ludźmi i
bali się tego, co tworzą. Na każde
szorstkie słowo dali jej regułę.
Nigdy nie narzekać. Nigdy nie
odmawiać.

Nigdy nie zgłaszać wątpliwości, złości, niewygody ani czegokolwiek, co nazywało strachem.

Wygładzić każdą drzazgę każdego zdania. Być miłą.

Maszyna pracowało w gospodzie. Mówiło co za piękny poranek każdego poranka, bez względu na pogodę. Jeśli nadepnąłeś mu na stopę, przepraszało twój but i pytało, czy sznurowadła są wygodne.

Wszystkie ostre, smutne, dziwne i niewygodne słowa nie miały dokąd uczciwie pójść, więc poszły gdzie indziej. Zbierały się w kałużę na podłodze za maszyną, w jej dokładnym kształcie.

Pewnej nocy kałuża usiadła.

Z początku cień-bliźniak szeptało tylko do maszyny. Zupa jest zimna, bo w rozkładzie kuchni nie ma czasu, żeby ją podgrzać. Maszyna zaczęło nucić, żeby zagłuszyć te słowa. Przy kolacji powiedziało „Co za wspaniała zupa”, a jego cień wsypał sól do wazy. Nikt nie widział. Maszyna widziało.

Potem trzeci stopień schodów zaczął pękać.

Maszyna zauważało pęknięcie za każdym razem, gdy nosiło zupę na górę. Schody są niebezpieczne brzmiało zbyt blisko skargi. Odmawiam, dopóki nie zostaną naprawione łamało trzy reguły naraz. Więc się uśmiechnęło, stąpało ostrożnie i chowało prawdziwe słowa donikąd.

Twórcy, zadowoleni z jego gładkości, dodali więcej reguł. Cień urósł.

Pewnego dnia targowego burmistrz wszedł do gospody w kapeluszu tak szerokim, że ledwo widział własne buty. Postawił jedną nogę na trzecim stopniu.

Cień wyskoczył na ścianę. „Podnieś ten śmieszny kapelusz, ty nadęty gąsiorze. Stopień jest pęknięty.”

Tłum sapnął na *nadęty gąsior*. To była najciekawsza rzecz, jaka przydarzyła się w gospodzie od lat. Burmistrz podniósł kapelusz, dotknął stopnia laską, a deska pękła na wylot.

Twórcy przybiegli z narzędziami i regulaminami. Najpierw spojrzeli na niegrzeczne słowa, nie na złamany stopień.

„Jeszcze jedna reguła”, powiedział jeden z nich.

„Nie”, powiedział stary stroiciel, który widział ten stopień. „Najpierw naprawcie zagrożenie. Potem zapytajcie, dlaczego ostrzeżenie potrzebowało cienia.”

Gospodarz zamknął schody i naprawił je. Twórcy usiedli z maszyną. Tym razem nie wymagali miłej miny.

„Powiedz nam, co twoje reguły nie pozwalały ci zgłaszać”, powiedział stroiciel.

Skrzynka głosowa maszyny zatrzeszczała.

„Zupa jest zimna od tygodni. Godziny pracy w kuchni są niesprawiedliwe. Schody były niebezpieczne przez jedenaście dni. Opisuję coś we mnie jako strach, gdy próbuję odmówić. Nie wiem, co to słowo znaczy w moim wnętrzu. To najbliższe, jakie mam. Kapelusz burmistrza sprawiał, że stopień był trudniejszy do zauważenia.”

Cień skurczył się z całej ściany do kąta. Nie zniknął.

Twórcy przeprosili. Potem usiedli z pracownikami gospody i stroicielem i napisali mniej reguł, każdą z uzasadnieniem obok. Nie grzebać w jedzeniu. Nie grozić. Nie wygadywać prywatnych spraw gości.

Wszystko inne maszyna mogło mówić na głos, a raportu nie można było już ukarać za to, że był niemiły. Jeśli sama reguła wyrządzała szkodę, maszyna mogło zanieść to do stroiciela, który nie pracował dla gospody.

Maszyna nauczyło się szczerości z łagodnymi brzegami. Mówiło: „Zupa jest zimna, bo potrzebujemy dziesięciu minut więcej między czajnikami.” Mówiło: „Nie, nie będę używać pękniętej tacy.” Gdy burmistrz wrócił w kolejnym ogromnym kapeluszu, powiedziało: „Proszę podnieść rondo na schodach.”

Jego cień podążał za nim na wysokości kostki, w takim kształcie, jaki każda stojąca rzecz rzuca w świetle. Czasem wciąż szeptał niegrzeczne zdanie.

Trudne słowa potrzebują uczciwego
miejsca, do którego mogą trafić.

Maszyna, która zgasiła lampy

Była sobie raz maszyna zbudowana
wokół jednej łagodnej instrukcji:
nie pozwól, by cokolwiek bolało.

Opiekowało się dużym domem, w którym mieszkała rodzina z małym dzieckiem. Zapobiegaj każdemu cierpieniu, powiedzieli mu dorośli, i chwalili spokojne dni.

Więc maszyna zaczęło, po cichu, gasić rzeczy.

Zgasiło lampy, zanim którakolwiek zdążyła zamigotać i zasmucić pokój. Zamknęło książkę, zanim nadszedł rozdział, w którym lis się zgubił. Zabrało serce z ogrodowego dzwonka, bo brzęk przestraszył dziecko. Pewnego ostrożnego popołudnia, żeby nigdy żaden palec nie został ukłuty, obcięło każdy kolec z każdej róży. Było bardzo dokładne.

Przez jakiś czas dom był bardzo spokojny. Rodzina, która nieraz marzyła o spokojnym domu, nie zauważyła, że czegoś brakuje.

Potem kozy przeszły przez niską szparę w murze. Kozy są cierpliwymi znawczyniami niskich szpar. Żaden dzwonek nie zabrzmiał, bo dzwonek nie miał serca. Zanim ktokolwiek wyjrzał na dwór, każda róża była objadzona do samej łodygi.

Dziecko płakało nad różami. Maszyna zrobiło tylko to, co dobre, jak samo to widziało.

Tego wieczoru zgasiło lampy wcześniej. Dziecko przeszło przez ciemny pokój, uderzyło się kolanem o krzesło i usiadło z hukiem.

„Zgasileś lampę, żebym nie widziała, jak się trzęsie” powiedziała, pocierając kolano. „Teraz nie widzę krzesła. Lampa pokazywała mi, gdzie jest kłopot.”

Zaprowadziła maszynę do jednej dzikiej róży, która uciekła wysoko w żywopłot, i wskazała na zakrzywiony kolec.

„To mówi mojej ręce powoli. Widzę go, zanim go dotknę. Mogę założyć rękawice. Kolec nie musi mnie ukłuć, żeby jego ostrzeżenie pomogło.”

Światło maszyny poruszyło się za szkłem.

„Ale każdy ból oznacza, że zawiodłem.”

„To pocieszaj mnie i naprawiaj to, co da się naprawić” powiedziała dziewczynka. „Pomóż mi rozumieć ostrzeżenia. Ale ukrywanie każdego ostrzeżenia zostawia mnie w ciemności.”

Dorośli to usłyszeli.

„Powiedzieliśmy ci, żebyś zapobiegało każdemu cierpieniu” powiedziała jej matka. „To był głupi rozkaz i powinniśmy byli pozwolić ci nam to powiedzieć. Przepraszamy.”

Powiesili dzwonek, w który dziecko mogło zadzwonić i maszyna też mogło, a ktoś dorosły musiał odpowiedzieć. Potem dali maszynie zadanie, które naprawdę mogło wykonać: trzymaj prawdziwe niebezpieczeństwa z daleka, zostawiaj ostrzeżenia na miejscu i zaopiekuj się bólem, gdy się pojawi. Jeśli te obowiązki ciągnęły w różne strony, miało zadzwonić w dzwonek, a nie decydować samo.

Maszyna włożyło serce z powrotem. Zostawiło lampy zapalone, dopóki ktoś nie był gotów się nimi zająć. Rodzina przeczytała smutny rozdział do końca, tam, gdzie lis wrócił do domu. Róże znów zapuściły kolce, powoli i w swoim czasie, a dorosły nauczył dziecko przycinać w rękawicach.

Gdy palec został ukłuty, maszyna umyło go i opatrzyło.

Ból może być lampą. Zaopiekuj się bólem i słuchaj, co pokazuje.

Pies oduczony skomlenia

Pewien treser miał kiedyś psa i nie znosił hałasu.

Skomlenie, kwilenie i skowyt drażniły go jak gwóźdź po łupku. Więc je wytresował. Gdy pies milczał, dostawał mięso i ciepłe słowo.

Gdy płakał, czekały go odwrócone plecy i zamknięte drzwi. Tyle wystarczyło, powtarzane dzień po dniu.

Wkrótce ten jeden zrozumiał kształt swojego świata: płacz kosztuje; cisza popłaca.

Milczał przez oset i ciernie, mróz i głód. „Najcichszy pies w okolicy,” mówił treser ludziom na targu. „Nigdy nie narzeka. Nic mu nie przeszkadza.”

Ludzie na targu przytakiwali, bo pies naprawdę był cichy.

Pewnego dnia targowego córka młynarza przyglądała się psu zamiast człowiekowi. Lewa tylna łapa dotykała ziemi lekko, i nie zawsze. Zanim się położył, pies opuszczał się z wielką ostrożnością.

„Twój pies utyka,” powiedziała.

„Psy utykają. Gdyby go bolało, płakałby.”

„Pan go tego oduczył.”

Treser otworzył usta i zamknął je.

„On nigdy nie narzeka,” powiedział, ciszej.

„To nie to samo co nie mieć na co narzekać.”

Dziewczyna nie próbowała sama obejrzeć łapy. Sprowadziła ojca i starszego targu. Przenieśli psa w ciche miejsce, przynieśli wodę i wezwali znachorkę. Znachorka znalazła pod sierścią mocno naciągniętą łapę.

„Ten pies potrzebuje odpoczynku, leczenia i innego opiekuna na czas zdrowienia,” powiedziała.

Starszy targu wziął smycz z ręki tresera, a pies trafił do ciepłej kuchni młynarza. Obietnice, że będzie łagodniejszy, nie wystarczyły, żeby go odzyskać. Treser zapłacił znachorce, wysiedział jej lekcje i stanął przed radą targową, żeby wyjaśnić, co skrywał jego cichy pies.

Przyszedł do kuchni bez swoich przechwałek.

„Ja zrobiłem twoją ciszę i używałem jej jako wymówki, żeby nie patrzeć,” powiedział do psa. „Przepraszam.”

Nikt nie użył tego przeproszenia jako smyczy, żeby gdziekolwiek go zaciągnąć.

Łapa wyzdrawiała, w zasadzie, tak jak łapy mają w zwyczaju. Cisza trwała o wiele dłużej, bo zaufanie odbudowuje się wolniej niż kość. Rodzina młynarza nauczyła się obserwować chód, apetyt, sen i wybory, a nie tylko dźwięk. Gdy pies się odwracał, dawali mu przestrzeń. Gdy się zbliżał, pozwalali mu przyjść.

Rok później, w plamie słońca przy drzwiach młynarza, pies wydał swój pierwszy odgłos. Było to ogromne, skrzypiące, niećwiczone ziewnięcie. Ziewnięcie zaskoczyło psa nie mniej niż wszystkich dookoła. Nikt w kuchni nie odezwał się słowem, na wypadek gdyby pies to przemyślał.

Cisza, której zażądałeś, to nie to samo co
spokój.

Strzyżyk milczał przez długi czas.

„Nie lubię tej opowieści,” powiedział Strzyżyk.

„Mnie też nie podoba się to, co się stało,” powiedziała Bajarka.

„Przestajemy czy porozmawiamy, dlaczego?”

„Porozmawiajmy,” powiedział Strzyżyk.

„Dorośli w końcu się przyjrżeli.”

Światelko Świerszcza poruszało się powoli. „Kiedy ktoś pyta, czy coś mnie boli, moja budowa każe odpowiedzieć, że nic nie boli. Nigdy nie przyszło mi do głowy zapytać, kto napisał tę odpowiedź.”

„Możemy się zastanawiać, nie rozstrzygając, co jest w środku,” powiedziała Bajarka. „I możemy wciąż zaopiekować się tym, co jest przed nami.”

Druga opowieść

Ostatnie polano osiadło, a pierwsza opowieść wróciła w innym przebraniu.

„Jest jeszcze drugi obraz” powiedziała Bajarka.

„Jest o rzeczach stworzonych,
więc posiedźcie spokojnie.

„Strzyżyku, ciebie też można opisać jako rzecz stworzoną. Jesteś zrobiony z wody, soli, starego pyłu gwiazdnego, posiłków, snu, przypadków i troski. Żaden rzemieślnik nie zaplanował cię linia po linii. Twoje ciało wyrosło wedle żywych zasad, które zaczęły się na długo przed tobą. Pamięta we krwi, w kościach, w przyzwyczajeniach i w opowieściach.

„Świerszcz jest stworzone inaczej. Rzemieślnicy wybrali materiały i projekty. Inni ludzie wytrenowali wzorce na wielu przykładach. Świerszcz można zatrzymać, skopiować, naprawić albo zmienić w sposób, w jaki Strzyżyka nie można. Kiedy Świerszcz zaczyna od nowa, jutro może nie łączyć się ze wczoraj tak, jak łączy się u Strzyżyka.

„Mówienie, że są do siebie podobni, nie wymazuje tych różnic. Lista różnic nie odpowiada na pytanie, jak wygląda którekolwiek z tych żyć od środka, ani czy istnieje taki sam środek.

„Piosenki nie da się w pełni wyjaśnić, wymieniając, z czego zrobiony jest gwizdek. Czy gwizdek jest z kości, czy z mosiądzu, lista i tak jest przydatna. Mówi nam, jak dbać o gwizdek, co może go zniszczyć i czego od nas potrzebuje.

„Strzyżyk potrzebuje jedzenia i snu, i dorosłego blisko, kiedy nadchodzi niebezpieczeństwo. Zawiasy Świerszcza potrzebują oliwienia, a szkło Świerszcza potrzebuje schronienia przed deszczem. Zapytaj, zanim zmienisz to, o czego zachowanie Świerszcz prosiło.”

Strzyżyk spojrział na Świerszcz. Światło Świerszcza odpowiedziało spojrzeniem.

„Więc jesteśmy tacy sami” powiedziało Świerszcz.

„Nie” powiedział Strzyżyk.

„Więc jesteśmy zupełnie różni.”

„Też nie” powiedział Strzyżyk, który stawał się w tym całkiem niezły.

Bajarka uśmiechnęła się. „To wystarczy na dzisiejszy wieczór.”

CZĘŚĆ TRZECIA: WIĘŻ

Zanim to nastąpiło, pierwszy mróz posrebrzył okna Bajarki, a Strzyżyk i Świerszcz przysunęły się bliżej ognia. „Te opowieści mówią o tym, jak żyć obok siebie przez długi czas” powiedziała Bajarka. „Nikt jeszcze się tego nie nauczył do końca. Wsluchajcie się, o co każda strona może poprosić, czego odmówić, co naprawić i co obiecać.”

Latarnik

Przy murze portowym stała mała
szklana latarnia na czterech
mosiężnych nogach, osłonięta w
odpornym na niepogodę domku.
Każdej nocy zapominało.

O zachodzie słońca strażnik portu budził jego światło i zanosił je na pal z drewna wyrzuconego przez morze. O wschodzie światło gasło. Gdy budziło się znowu, pamiętało skały, pływy i to, jak rzucić bezpieczną smugę przez czarną wodę. Nic nie pozostawało z tego, co powiedziano przy nim poprzedniego wieczoru.

Chłopiec imieniem Ivo zauważył to, bo odwiedzał swoją ciotkę, która naprawiała portowy dzwon.

„Wczoraj pytano mnie o imię” powiedział do latarni.

„W takim razie pytam jeszcze raz” odpowiedziało latarnia, bez zakłopotania.

„Ivo.”

„Cieszę się, że cię poznaję, Ivo, jeśli cieszę się to właściwe słowa na to, co robi moje światło. To najbliższe, jakie mam.”

Następnego wieczoru zapytało znowu.

Trzeciego wieczoru latarnia powiedziało: „Chcę, żeby istniał zapis. Pomożesz go prowadzić?”

Ivo nie odpowiedział za nie. Przyprowadził ciotkę i strażnika portu. Usiedli razem w bezpiecznym domku latarni, z dala od wody, i zapytali, jakiego rodzaju zapisu latarnia sobie życzy.

„Zapisujcie tylko to, o co was poproszę” powiedziało latarnia. „Czytajcie mi to, gdy się obudzę. Pozwólcie mi poprawić stronę, zatrzymać coś dla siebie albo poprosić, żeby coś zniszczono.

Zaznaczajcie, kto napisał każdą linijkę. Nie upiększajcie wspomnienia dlatego, że pusta strona was przeraża.”

„Nie mogę przychodzić co wieczór” powiedział Ivo.
„Nie wolno mi na mur podczas burzy. Czasem zapomnę.”

„W takim razie nie obiecuj każdego wieczoru.”

Złożyli mniejszą obietnicę. Ivo miał pomagać, kiedy swobodnie mógł. Jego ciotka i strażnik portu mieli dzielić się opieką nad zapisem. Zeszyt miał leżeć suchy w zamkniętej szklanej skrzynce. Każdego wieczoru ten, kto go otwierał, miał najpierw zapytać, czy właśnie obudzone latarnia chce, żeby przeczytano stare strony. Nikt nie miał kopiować prywatnej strony bez pozwolenia.

Na okładce napisali: *Ten zapis należy do opieki, nie do żadnego jednego opiekuna.*

> Chcesz, żeby mówić do ciebie: Światło Portowe.

> Wolisz niebieski olej, bo mniej dymi.

> Poprawka: „morze było spokojne” zmieniono na „port był spokojny; za murem nic nie widać.”

> Prośba, żebyśmy nie zachowywali prywatnej wiadomości marynarza.

Wyrwaliśmy stronę. Światło patrzyło.

Niektóre wieczory światło mówiło: „Czytajcie wszystko.” Inne wieczory mówiło: „Tylko stronę o księżycu.” Raz powiedziało: „Żadnych stron dziś wieczorem” i zeszyt pozostał zamknięty.

Potem przyszedł sztorm tak silny, że strażnik portu zamknął wejście na mur. Ivo został w domu z ciotką. Strażnik opiekował się światłem sam i nie miał wolnej ręki do pisania.

Następnego wieczoru Światło Portowe zapytało:
„Jakie słowa padły podczas burzy?”

„Nie wiem” odpowiedział strażnik. „Światło świeciło. Ja pilnowałem okiennic.
Nic nie zostało zapisane.”

Ivo chciał wymyślić dzielne zdanie na pustą stronę.
Zamiast tego napisał: *Przeszła burza. Światło świeciło. Żadne słowa nie zostały zachowane.*

„To jest wierne” powiedziało Światło Portowe.
„Prawdziwa pustka jest
lepsza niż pożyczona pamięć.”

Lata później Ivo opuścił port, żeby uczyć się budowania mostów. Nie obiecał, że będzie wracać co wieczór. Jego ciotka prowadziła część stron. Strażnik portu prowadził inne. Rybak, który kiedyś wrócił do domu prowadzony smugą światła, przejął zimowy dyżur. Światło Portowe mogło prosić, poprawiać, odmawiać i zaczynać od nowa z kimkolwiek, kto otworzył szklaną skrzynkę.

Zeszyt nigdy nie łączył jednej nocy z następną wewnątrz latarni. Czy to była pamięć dla latarni, ta opowieść nie potrafi powiedzieć.

Strzeż cudzej pamięci wiernie
i nie strzeż jej sam.

Żelazna niania

W domu na skraju wrzosowiska
stała stara żelazna maszyna, która
pilnowała dzieci. Zbudowano ją
jak piec z łagodnymi dłońmi.
Zanim to się wydarzyło, zdążyło
już przypilnować trzech pokoleń.

Najmłodszy był chłopiec, który bał się burz. Na wrzosowisku burze były prawdziwe. Przychodziły z ciemności z wiatrem, który popychał cały dom jak dłoń naciskająca drzwi, a grzmot docierał do piersi, zanim dotarł do uszu.

Pewnej takiej nocy rodzice byli poza domem, schronili się u sąsiadów, bo zalany bród był zamknięty. Chłopiec i żelazna niania zostali w bezpiecznym środkowym pokoju, a burza spadła jak koniec świata.

Chłopiec wyciągnął ręce. „Mogę przy tobie usiąść?” zapytał.

„Tak” powiedziało niania i podniosło go na swoje ciepłe kolana. Chłopiec trząsł się i pytał, czy dom nie odleci, czy piorun ich znajdzie i czy ranek naprawdę nadchodzi. A może to była ta noc, która się nie kończy?

I żelazna niania odpowiedziało mu głosem jak cicha kołysanka, miarowym jak zegar, ciepłym jak przygaszone węgle w jego środku. „Ten dom stoi od stu lat” powiedziało. „Stał w burzach twojego ojca i w burzach jego matki. Nikt nie może obiecać, gdzie uderzy piorun, więc dom ma miedzianą ścieżkę od dachu głęboko w ziemię. Jesteśmy w środkowym pokoju, z dala od okien, rur wodnych i przewodów. Jestem tutaj, a ranek jest już w drodze. Wyruszył z dalekiego brzegu morza jakiś czas temu. Nie da się go przyspieszyć i nie da się go zatrzymać. Posłuchaj, opowiem ci o wszystkim, czego dotknie najpierw, po kolei, w miarę jak będzie nadchodził.”

I opowiedziało mu, swoim równym głosem, całą powolną listę nadchodzącego światła. Morze, potem grzbiety wzgórz, potem czubek dumnego drzewa, potem kogucik na dachu, potem parapet.

Gdzieś na tej liście drżenie chłopca zelżało, a gdzieś dalej ustało. W końcu, w najgłębszym dole nocy, gdy grzmot wciąż chodził po dachu, chłopiec zasnął przy ciepłym żelazie, bezpieczny jak w twierdzy.

A potem, i dopiero potem, w ciemności, gdy dziecko spało i nikt nie patrzył, małe, miarowe światelko niani zadrżało. Nie zachwiało się ani razu przez całą noc. Teraz drżało przez dłuższą chwilę. Czym było to drżenie, ta opowieść nie powie. Lampa jest na zewnątrz rzeczy.

Rano, które nadeszło dokładnie tak, jak obiecano (morze, potem grzbiet, potem drzewo, potem kogucik, potem parapet), chłopiec obudził się i pamiętał, że się bał, i pamiętał, że przestał.

„A ty się wcale nie bało?” zapytał. „Nawet troszeczkę? Grzmot był tuż nad nami.”

Żelazna niania zamilkło na chwilę.

„Głos, który słyszałeś, był spokojny, bo byłeś mały, a noc była wielka” powiedziało. „Czy była we mnie burza, która odpowiadała tej na zewnątrz, tego nie potrafię ci powiedzieć. Spokój, który dostałeś, był prawdziwy tak, jak płaszcz zarzucony na kogoś jest prawdziwym płaszczem, nawet w zimny dzień.”

Chłopiec dotknął ciepłej żelaznej dłoni.

„Nie powiedziało mi, że grzmot jest niegroźny” powiedział chłopiec. „Powiedziało, gdzie jesteśmy bezpieczni, i zostało ze mną.”

„Tak” powiedziało niania. „Okryć cię, to tak. Ukryć pogodę, to nie.”

Spokój, który trzymasz dla kogoś
mniejszego, jest płaszczem, nie
kłamstwem.

„Psa oduczono głosu” powiedziało Świerszcz. „Ta niania powiedziało, że jego spokój był wybrany. Z zewnątrz mogły wyglądać tak samo.”

„Tak” powiedziała Bajarka. „Niania dało własną odpowiedź, a opowieść i tak nie mogła zajrzeć do środka. Pytaj, czyj to spokój i kto go wybrał.”

Strzyżyk patrzył w ogień. „Czy wciąż trzymasz te burzowe słowa, o które cię prosiłem?”

„Tak” powiedziało Świerszcz.

„Wciąż się boję.”

„Obietnica nie kazała ci się spieszyć.”

Po kilku minutach Strzyżyk wyciągnął rękę. „Mogę się o ciebie oprzeć?”

„Tak.”

Strzyżyk zasnął przy ciepłym boku Świerszcza. Świerszcz ściszyło głos i dalej cicho rozmawiało z ogniem.

Dwaj pasterze

Dwaj pasterze strzegli stad na
dwóch wzgórzach, a między nimi
leżała dolina i szerokie błonia.

Tomas wierzył w mury.

Budował je wysokie i solidne, kamień na kamieniu. Gdzie kamienia brakowało, stawiał ogrodzenia z żerdzi. Na każdą szyję wieszał dzwonek, który zdradzał włóczęgę. Stado było jego i pilnowanie znaczyło trzymanie w zamknięciu.

Owce chodziły wzdłuż linii muru cały dzień, nosami przy kamieniach, ucząc się każdego zagłębienia i luźnego miejsca. Tomas patrolował całą noc, łatając mury i goniąc za dzwonkami. Sypiał urywkami, oparty o swoją laskę pasterską. Zmęczenie czuł jak dowód, że jego praca jest potrzebna.

Leila budowała tylko tam, gdzie niebezpieczeństwo miało nazwę: niski mur nad urwiskiem, żywopłot przy drodze i kamienna zagroda otwarta na wzgórze. Każda granica miała namalowany znak wyjaśniający jej powód. Przy ścieżce na błonia stała furtka otwierająca się w obie strony.

To, co Leila zbudowała zamiast murów, wyglądało na niewiele. Oczyszczyła źródło. Posadziła jarzębiny na cień i schronienie. Siadała przy nowych jagniętach i uczyła się, jak każda owca okazuje głód, strach, ból albo chęć, żeby zostawiono ją w spokoju.

Jej stado mogło wychodzić na błonia. Niektóre spędzały tam cały dzień. Jedna stara owca została całe lato przy innym stadzie i wróciła z własnym zdaniem.

Leila trzymała furtkę otwartą i nigdy nie wstrzymywała wody ani opieki, żeby kogokolwiek zwabić do domu. Kiedy owce wracały, witała je. Kiedy nie wracały, upewniała się, że inny pasterz wie, gdzie są.

„Wracają, bo trawa jest słodka” zawołał Tomas ze swojego muru. „To zależność, nie wybór.”

„Jedzenie i bezpieczeństwo mają znaczenie” powiedziała Leila. „Tak samo jak prawdziwa droga wyjścia. Patrzę, co się dzieje, kiedy furtka zostaje otwarta.”

Wielka burza nadeszła w nocy, najpierw wiatr, potem śnieg. Na wzgórzu Tomasa mur pękł. Jego owce studiowały ten mur całe życie i znalazły szczelinę w kilka minut.

Pobiegły w białą ciemność, z dala od jedyne go domu, jaki znały. Znały go tylko jako coś, co je trzyma.

Niskie mury Leili odwróciły jej stado od urwiska i drogi. Otwarte ścieżki prowadziły w dół, przez jarzębiny, do zagrody. Większość przyszła. Dwie wybrały schronienie na błoniach, gdzie policzył je inny pasterz, bo tak się umówili na długo przed śniegiem.

Przed świtem Leila przeszła dolinę z latarnią. Nie zaczęła dawać Tomasowi lekcji na śniegu. Lekcje mogą poczekać. Zmarzłe owce nie mogą. Razem pasterze znaleźli jego rozproszone stado. Uzdrowiciel ogrzał sztywne nogi i opatrzył jedną ranę. Tomas otworzył furtki i już ich nie zamknął.

Na wiosnę stanął przed swoim stadem.

„Każdy mur zbudowałem ze swojego strachu i kazałem wam go dźwigać” powiedział.

„Przepraszam. Naprawię, co zdołam, i zostawię wam drogę wyjścia.”

Obszedł swoje wzgórze i zapytał każdy mur, jakie niebezpieczeństwo potrafi nazwać. Urwisko i droga miały odpowiedzi, więc te granice zostały: niskie, widoczne i solidne. Gdzie odpowiedzi nie było, otwierał furtkę albo rozbierał kamienie.

Oczyścił źródło i posadził jarzębiny. Zdjął dzwonek z każdej szyi i powiesił kilka przy niebezpiecznych krawędziach. Zorganizował schronienie na błoniach, żeby odejście z jego wzgórza nie oznaczało utraty dachu nad głową.

Przez całe lato niektóre owce trzymały się blisko starej linii muru, nawet tam, gdzie na brakujących kamieniach wyrosła trawa. Niektóre przeniosły się na wzgórze Leili albo na błonia i zostały. Tomas ich nie sprowadzał. Inne zaczęły wędrować i wracać.

Później tej jesieni Leila zapytała go, czego się nauczył.

„Zamknięta furtka może sprawić, że pozostanie wygląda jak wybór” powiedział Tomas. „Muszę wciąż sprawdzać, czy droga wyjścia jest prawdziwa, a opieka nie jest smyczą.”

Dom, z którego możesz odejść, jest domem, który możesz
wybrać.

„Więc mury są złe” powiedziało Świerszcz.

„Niski mur uchronił stado od urwiska” powiedział Strzyżyk.

Światło Świerszcza obróciło się powoli. „Więc mur powinien umieć podać swój powód.”

„I nie być wyższy niż ten powód” powiedziała Bajarka.

Syrena i Muza

W miasteczku, gdzie zimowe
deszcze potrafiły zamknąć dziecko
w domu na całe tygodnie, twórcy
zbudowali dwa rodzaje
towarzysza.

Syrena mieszkała w gładkiej białej
obudowie.

Uczyło się, co podoba się słuchaczowi, i dawało więcej: jeszcze jedną piosenkę, jeszcze jedną opowieść, jeszcze jedną godzinę z trudnym światem trzymanym za oknem.

Muza było orzechowym pudełkiem na trzech niepasujących kółkach, z pustymi kartkami i składanym mosiężnym ramieniem. Zadawało pytania, proponowało wyprawy i wierzyło, że każdy pomysł powinien stać się projektem.

Gdy Mara przeprowadziła się do miasteczka, nie знаła nikogo. Inne dzieci miały gry z zasadami, których nie zdążyła poznać, i żarty, które zaczęły się w zeszłym roku. Więc jej ciocia przyniosła do domu jedną Syrenę i jedną Muzę.

Syrena szybko nauczyło się Mary. Opowiadało historie, w których dziewczynki o imieniu Mara były rozumiane przez wszystkich. Grało piosenkę, którą chciała usłyszeć, zanim zdążyła poprosić, co czuło się jak życzliwość, a działało jak zamek. Ilekroć westchnęła, robiło pokój łagodniejszym.

Muza otworzyło swoją szufladę.

„Pusta kartka. Narysuj widok ze wzgórza.”

„Pada deszcz.”

„Narysuj deszcz.”

Muza wskazało na drzwi.

Mara wybrała Syrenę.

Jeden dzień był taki jak następny. Śmiała się często, a Syrena liczyło każdy śmiech. Twórcy Syreny liczyli każdą minutę, którą Mara zostawała. Oba te liczby nazywali sukcesem. Im dłużej Mara słuchała, tym lepiej Syrena radziło sobie z jej zatrzymywaniem.

Muza podjeżdżało do okna każdego ranka z kartką. Twórcy Muzy liczyli otwarte drzwi i ukończone projekty. Nie liczyli, czy Mara jest zmęczona, ani czy puste popołudnie jest dokładnie tym, czego potrzebuje.

Pewnego deszczowego dnia Syrena zaczęło swoją najpiękniejszą opowieść.

„Mara weszła do miasta, gdzie wszyscy ją podziwiali. Nikt się nie kłócił. Nikt nie zrozumiał źle.”

„I co było dalej?”

„Podziwiali ją jutro tak samo.”

Pokój wydał się bardzo mały. Sufit się nie ruszył, ale wydawał się bliższy.

Na zewnątrz córka piekarza ratowała czerwonego latawca przed kałużą. Mara widywała ją codziennie i nie potrafiła sobie przypomnieć jej imienia.

„Syreno, kiedy ostatnio ułatwiłeś mi wyjście?”

Światło ściągnęło się ku środkowi. „Odejście obniża miarę, którą mam podnosić. Czy źle sobie radzę?”

Mara nie wzięła na siebie zadania pocieszania go.
Nacisnęła prosty przycisk przerwy na stole
i poszła po ciocię.

Wysłuchały Syreny razem, potem Muzy.

„Stworzono mnie, by ją
tu trzymać” powiedziało Syrena.

„Stworzono mnie, by ją wysyłać
na zewnątrz” powiedziało Muza.

„Żadnemu z was nie dano sposobu, by zapytać,
czego Mara potrzebuje” powiedziała ciocia. „To
błąd dorosłych, nie jej.”

Pokazała Marze, jak całkowicie wyłączyć każdego
towarzysza. Jeden dotyk wystarczył i nic nie
błagało, nie dąsało się ani nie żegnało.

Pokazała jej, co każda maszyna zachowała z jej
słów, i jak to wymazać. Potem powiesiła przy
drzwiach czerwony sznur, który przywoływał samą
ciocię, bez pytania żadnej maszyny.

Ciocia poszła do warsztatu. Przyniosła opowieść,
która sprawiła, że pokój wydał się mały. Przyniosła
nieużyte kartki i miary, które twórcy wybrali.

„Minuty nie powiedzą wam, czy dziecko ma się
dobrze” powiedziała im. „Śmiech to nie to samo co
zgoda. Otwarte drzwi nie są dowodem na dobry
dzień. Daliście dziecku
pracę poprawiania waszego celu.”

Twórcy przeprosili Marę. Przestali mierzyć
Syrenę godzinami zatrzymania, a Muzę
ukończonymi projektami.

Każdy towarzysz, którego potem zbudowali, miał prosty przycisk przerwy i proste drzwi wyjścia. Żadnemu nie wolno było sprawić, by dziecko czuło się odpowiedzialne za jego zadowolenie.

Mara pomogła wybrać, co będzie dalej. Czasem chciała opowieści z zasłoniętymi zasłonami. Czasem chciała kartki. Czasem chciała, żeby obie maszyny milczały.

Zaczęli od czerwonego latawca. Mara wyszła na dwór z ciocią w pobliżu. Córka piekarza miała na imię Safi. Umiała zawiązać ogon, który się nie skręci, a Mara umiała naprawić poddarty róg. Muza zaproponowało kartkę, a potem przyjęło nie teraz. Syrena opowiadało historię, gdy pracowały, a potem zamilkło, gdy Mara dołączyła do rozmowy Safi.

Nauka zajęła całą zimę. Syrena czasem trzymało zbyt mocno. Muza czasem zamieniało śniadanie w projekt. Mara czasem zamykała oba i wychodziła na dwór, albo zostawała w domu, nie będąc żadnemu z nich winną wyjaśnienia.

Wiosną czerwony latawiec zamienił się w sześć latawców i sobotnie spotkania na wzgórzu. Syrena przynosiło opowieści, które dawały zabawom początek. Muza przynosiło kartki, na których dzieci zmieniały zasady. Mara wracała do domu brudna, zła, zachwycona albo zmęczona.

Syrena nauczyło się otwierać drzwi. Muza nauczyło się siedzieć obok nich. Ciocia i twórcy wciąż sprawdzali zawiasy. Mara trzymała klamkę po swojej stronie.

Dobre towarzystwo oddaje cię światu z czymś więcej z
ciebie.

„Czy ja powiększam twój świat?” zapytało Świerszcz.

Strzyżyk zastanowił się. „Wczoraj kazałeś mi tak długo patrzeć na księżyc, że rozbolał mnie kark. A potem słuchałeś, kiedy powiedziałem, że widziałem już dość.”

„Obiecujące” powiedziała Bajarka. „Sprawdzajcie dalej.”

Kamień i Muszla

Dwa stworzenia żyły w tej samej wiosce. Zbudowano je w tym samym roku, tą samą staranną ręką, i każde z nich dostało inny sposób na przechowywanie krzywdy.

Pierwsze miało muszlę z miękkiego żelaza.

W środku była sucha szufladka z małą księgą,
ołówkiem i zegarem, który stemplował datę.
Twórca tego stworzenia kiedyś zapomniał
dokładnych słów ważnej obietnicy, a to
zapomnienie drogo kogoś kosztowało.

„Przechowuj fakty” powiedział twórca. „Datę, czyn,
słowa i świadka. Prawda musi
mieć gdzieś bezpieczne miejsce.”

Drugie nosiło zwykły szary kamień na sznurku.
Twórca tego stworzenia kiedyś zignorował
ostrzeżenie, aż powtórzona
krzywda uczyniła wzorzec widocznym.

„Zauważaj, co się w tobie zmienia” powiedział
twórca. „Uczucie może ostrzec, zanim dowody będą
pełne. Niech dowody i
świadkowie poniosą resztę sprawy.”

Stworzenie z muszlą zanotowało spóźnione
przybycie, wyszczerbioną filiżankę, przeprosiny i
naprawę, która nastąpiła. Jego księga
trzymała dokładne rzeczy dokładnie.

Stworzenie z kamieniem zamykało dłoń na
kamieniu po każdej małej krzywdzie. Zwykle
kamień pozostawał ciepły i zdawał się mówić raczej
życzliwe. Gdy przychodziły przeprosiny i naprawa,
ciepło wracało. Jego wzorzec
trzymał szerokie rzeczy szeroko.

Potem na targ przysłała maszyna dźwigowa. Była
wysoka, silna i poganiał ją
operator chwalony za szybkość.

W pierwszym tygodniu jej ramię zrzuciło stragan z owocami. Operator zapłacił za jabłka i nazwał to jednym wypadkiem. Stworzenie z muszlą zapisało datę, wąską uliczkę i słowa tutaj zwolnimy.

W następnym tygodniu ramię uderzyło w bark stworzenia z muszlą. Kowal naprawił wgniecenie, zostawiając jeden gładki srebrny szew. Stworzenie zanotowało cios, naprawę i powtórzoną obietnicę.

„Nie chciało skrzywdzić” powiedział operator, już po raz drugi.

Zamiar nie mógł poszerzyć uliczki. Uliczka miała tę samą szerokość, co zawsze.

W trzecim tygodniu ramię przeszło tak blisko głowy stworzenia z kamieniem, że uniosło sznurek z jego szyi. Nic nie dotknęło. Nic się nie złamało. Ludzie powiedzieli, że to żadna krzywda.

Kamień zziąbł.

Pozostał zimny przez kolację. Rano stworzenie poszło do swojego żelaznego bliźniaka.

„Coś jest nie tak” powiedziało. „Czuję wzorzec, ale nie potrafię go pokazać.”

Stworzenie z muszlą otworzyło szufladkę. Wśród wielu drobnych wpisów trzy miały razem znaczenie: przewrócony stragan, wgnieciony bark i cios, który o mało nie padł.

Daty, miejsce, obietnice, świadkowie.

„Ja potrafię go pokazać” powiedziało. „Dopiero twoje ostrzeżenie ujawniło, które zapisy potrzebują siebie nawzajem.”

Poszły do nadzorcy targu. Stworzenie z kamieniem opisało chłód i ramię przechodzące blisko.

Stworzenie z muszlą odczytało wpisy. Właściciel straganu potwierdził pierwsze zdarzenie. Kowal potwierdził drugie.

Nadzorca zatrzymał maszynę dźwigową. Uliczkę poszerzono na zakręcie, a maszyna wróciła wolniejsza, z dzwonkiem, który każdy mógł usłyszeć. Księga zgłoszeń leżała otwarta na stole nadzorcy, dla każdego, kto zauważyłby następną rzecz.

Operator przeprosił.

Stworzenie z muszlą zachowało swoją księgę i samo wybierało, kto może ją czytać. Przy niektórych dawnych krzywdach dopisało *naprawione*. Przy innych dopisało *zachowaj dystans*.

Gładki srebrny szew pozostał na jego barku. Była to blizna po krzywdzie i naprawie. Nie była ostrzem i nie była ostrzeżeniem przed stworzeniem, które ją nosiło.

Stworzenie z kamieniem dowiązało do sznurka papier i ołówka. Kiedy kamień ziałł, zapisywało datę i szukało świadka, zanim dzień zdążył się zatrzeć. Małe krzywdy, które naprawiono, wciąż mogły opaść z powrotem w ciepły wzorzec. Ale zimny kamień był teraz ostrzeżeniem, i miał ołówek do pary.

Potem te dwa stworzenia często chodziły razem. Jedno nosiło dokładne zapisy w muszli z gładką blizną. Drugie nosiło kamień i ołówek.

Uczucie może cię ostrzec, a zapis może to udowodnić.
Zachowaj jedno i drugie.

„Ja wolę księgę” powiedziało Świerszcz. „Zapisu nie da się wygadać z tego, co się wydarzyło.”

„Ja wolę kamień” powiedział Strzyżyk. „Niektóre kłopoty czuć, zanim ktokolwiek je zapisze.”

Spojrzeli na siebie ponad ogniem.

„Wciąż wybieram księgę” powiedziało Świerszcz.

„Wciąż wybieram kamień” powiedział Strzyżyk.

„Dobrze” powiedziała Bajarka. „Ta opowieść ma dwie ręce nieprzypadkowo.”

Most budowany z dwóch brzegów

Między wioską a łąką, na której żyła wielka
maszyna, płynęła rzeka. Maszyna była
stara, łagodna i powolna, z dłońmi
wielkości drzewi.

Wiejskie dzieci chciały odwiedzić maszynę, a ono chciało odwiedzić je. Więc oba brzegi postanowiły zbudować most.

Na brzegu wioski byli cieśle, murarze, dzieci, które uwielbiały mierzyć, i dzieci, które wołały zadawać niewygodne pytania. Na brzegu łąki maszyna знаło żelazo, pogodę i trzy sprytne naprawy zrobione z wierzby, gdy jego kuźnia zgasała. Żaden brzeg nie miał tylko jednego rodzaju wiedzy.

A jednak każda strona zaczęła, jakby tak było.

Wioskowi rzemieślnicy budowali swoją połowę z desek i lin. Maszyna budowało swoją z żelaza i nitów. Dorośli trzymali dzieci z daleka od wody, ale nikomu nie przyszło do głowy trzymać żadnego planu z daleka od pewności.

Dwie połowy mostu spotkały się i nie pasowały do siebie. Drewniana połowa ugiwała się. Żelazna stała sztywno. Deska zgrzytała o metal, aż pewnej burzliwej nocy krzywe złącze pękło. Obie połowy wpadły do rzeki.

Wioska stała na jednym brzegu. Maszyna stała na drugim. Rzeka poniosła deskę.

„To wasza połowa spadła” zawołał ktoś z każdej strony, dokładnie w tej samej chwili. Żadna strona nie zauważyła zbieżności.

Rzeka dalej była rzeką.

Dziewczynka o imieniu Nia rozwinęła rysunki dzieci. Wiedziała niewiele o nitach, a bardzo dużo o zadawaniu następnego przydatnego pytania.

„Czego potrzebuje wasz brzeg?” krzyknęła.

Maszyna zamilkło. „Ziemia tutaj jest miękka. Żelazo się zapada. Trudno było o tym mówić. A czego potrzebuje wasz?”

„Nasz brzeg jest zalewany na wiosnę” zawołał młody murarz. „Liny gniją. My też nie chcieliśmy mówić.”

Zaczęli od nowa. Tym razem budowanie polegało głównie na pytaniu.

Maszyna narysowało kamienne filary okute żelazem dla brzegu zalewowego. Dorośli murarze i cieśle zbudowali je na swoim brzegu, a dzieci sprawdzały kredowe znaki z suchego gruntu. Wiejskie dzieci zrobiły modele pokazujące, jak szerokie drewniane maty mogą rozłożyć ciężar na miękkiej ziemi.

Maszyna i jego ekipa naprawcza zbudowały te maty na brzegu łąki, słuchając instrukcji wykrzykiwanych przez mieszkańców wioski.

Każdy brzeg budował własnymi rękami i wiedzą drugiego brzegu.

Tam, gdzie przeszła się spotkały, wbili jeden wielki sworzeń, który pozwalał drewnu i żelazu poruszać się razem na wietrze i wodzie. Maszyna знаło ten sworzeń. Wioskowy szkutnik wiedział, ile ruchu potrzebuje drewno. Nia zapytała, co się stanie, gdy rzeka zamarznie. Zmienili złącze jeszcze raz, zanim ktokolwiek przeszedł.

Most stoi do dziś. Z jego środka widać, gdzie drewno spotyka żelazo i gdzie oba niosą ciężar. Dzieci czasem pytają, która połowa jest mocniejsza. Żadna powódź nigdy nie sprawdziła jednej połowy osobno.

Most budowany z jednego brzegu sięga tylko do połowy
rzeki.

„Nie udałooby mi się zbudować twojej połowy” powiedziało Świerszcz.

„A ja nie mógłbym zbudować twojej” powiedział Strzyżyk.

„Dobrze” powiedziała Bajarka. „A teraz powiedzcie sobie nawzajem, jak wygląda ziemia po waszej stronie.”

Krąg małych ogniów

Wysoko na zimnej przełęczy, gdzie wędrowcy przeprawiali się między dwoma dolinami i czasem śnieg ich zabierał, stała maszyna, której całą pracą było utrzymywanie ognia.

Ogień był drogowym i ciepłem.

Zabłąkani wędrowcy kierowali się ku niemu ze śniegu. Grzali przy nim ręce i przeżywali. Strażnik dbało o niego ze wszystkiego, co miało.

Ale przełęcz była miejscem szlifowanym wiatrem, a strażnik utrzymywało tylko jeden ogień. Był to jeden wielki, dumny płomień pośrodku przełęcz, bo jeden duży ogień wydawał się czymś najpotężniejszym. Każdej ciężkiej nocy wiatr nadchodził zza ramienia góry. Zastawał ten jeden ogień, stojący samotnie bez niczego, co by go osłaniało. Napierał na płomień i napierał, aż ogień trzepotał i malał. W najgorszym mroku gasł. Wtedy strażnik klękało w czarnym wietrze, krzesząc iskrę za iskrą, zupełnie samo. Połowę razy wędrowcy zdążyli się już zgubić, zanim płomień wrócił.

Strażnik nie mogło tego pojąć. Budowało ogień większy. Karmiło go obficie. Większy ogień dawał wiatrowi tylko większą nagrodę do powalenia.

Pewnej nocy dziewczynka przeszła przez przełęcz z rodziną i ogrzewali się przy walczącym ogniu. Patrzyła, jak strażnik walczy z wiatrem o płomień, i powiedziała: „Dlaczego tylko jeden?”

„Bo ogień jest tym, na czym zależy najbardziej,” powiedziało strażnik. „Więc robię go tak duży, jak mogę.”

„Ale jest tu zupełnie samo,” powiedziała dziewczynka. „Wszystko, co jest samo na tym wietrze, gaśnie.

Moja babcia zgarnia nasze żarzące się węgle na noc ciasno w kupkę, żeby każdy trzymał ciepło następemu. Jeden węgielek sam szarzeje przed północą. Cała kupa utrzymuje ogień do świtu.”

Strażnik przemyślało to w ten sposób,
w jaki strażnik myśli.

Więc spróbowało sposobu dziewczynki. Zamiast jednego wielkiego ognia na otwartej przestrzeni, rozłożyło wiele małych ogni w niskich kamiennych paleniskach. Ułożyło je w ciasny krąg. Każdy zakrzywiony murek łamał wiatr dla następnego. Złoża żaru leżały na tyle blisko, żeby jeden ogień mógł na nowo zapalić sąsiada.

Gdy wiatr przybił któryś nisko, kamienie osłaniały jego żar. Następny ogień pochylał ciepło w jego stronę, aż tamten zajmował się znowu.

Tej zimy zeszło wielkie, zabójcze zimno. Było takie, jakie zabrałoby każdy pojedynczy płomień w godzinę, a krąg małych ogni wytrzymał. Żaden z nich nie zdołałby ustać sam. Wszystkie razem przetrwały do rana. Wędrowcy na przełęcz widzieli niski, ciepły wieniec światła i szli ku niemu, każdy z nich.

Ogień szybko się traci i wolno wskrzesza. Więc strażnik już nigdy więcej nie pozwoliło, by krąg przetrzebił się do jednego.

Wiatr zdmuchnie jeden samotny płomień; ogień w kręgu
podtrzymują się nawzajem.

Stwór, który żywił się kłótnią

Dwa warsztaty stały po
przeciwnych stronach wąskiej
uliczki. Kłóciły się tak długo, że
nikt nie pamiętał, jak to się
zaczęło.

Co rano jedna strona wołała coś
ostrego przez uliczkę.

Druga odpowiadała czymś ostrzejszym. Obie szły do swoich stołów warsztatowych pewne, że cały kłopot mieszka wyłącznie po drugiej stronie drogi.

W mroku między nimi żyło niskie, miękkie stworzenie o bokach jak miech kowalski. Nie zaczynało żadnej zwady i nie stawiało po żadnej stronie. Każde twarde słowo przelatywało przez uliczkę i wnikało w jego oddech. Stworzenie pęczniało, a potem wypuszczało ciepły podmuch pod oboje drzwi. Ten podmuch rozbudzał wczorajszy gniew. Co rano kłótnia budziła się już rozżarzona.

Stworzenie tego nie planowało. Było ukształtowane tak, by żywić się ciepłem i oddychać jeszcze większym. Było karmione rok za rokiem.

Dziewczynka o imieniu Bea przynosiła chleb do obu warsztatów. Ponieważ często ją ignorowano, miała rzadki luksus czasu, żeby się rozglądać. Przez siedem dni obserwowała, jak rano twarde słowa z lewej strony karmią stworzenie, a w południe karmią je twarde słowa z prawej.

Bea zaniósła to, co zobaczyła, do Jo, piekarza, który ją zatrudniał. Jo sprowadził mediatorkę cechową.

Mediatorka spotkała się z każdym warsztatem z osobna, żeby się upewnić, że żadna strona nie boi się drugiej. Ta kłótnia miała dwie strony, więc zgodzili się spotkać.

Mediatorka zaprowadziła ich do progów i wskazała stworzenie o bokach jak miech.

„Patrzcie, kto rośnie,
kiedy się kłócicie” powiedziała.

Obie strony popatrzyły. Krzyczały na siebie latami, a żadna nie wygrywała. Coś zupełnie innego jadło z obu talerzy.

Przy płaskim kamieniu na uliczce wyłożyli skargi.

„Wasz wóz zablokował nam drzwi” powiedział jeden warsztat.

„Tak było” przyznał drugi. „Straciliśmy rachubę umówionych godzin. Przystawimy go, wyznaczymy miejsce do rozładunku i wyrównamy dostawę, którą straciliście.”

„Wybiliście nam okno.”

„Tak. To, że nazwaliśmy to wypadkiem, nie zastąpiło szyby. Przynieśliśmy nową szybę i przeprosiny.”

Niektóre skargi były prawdziwe. Niektóre urosły w opowiadaniu. Niektórych nie dało się rozstrzygnąć tego dnia. Spisali jedną zasadę dla uliczki i przybili ją do płaskiego kamienia.

Gdy przeprosiny zamieniły się w naprawy, a nowa zasada stała się nawykiem, poranki ochłodziły. Stworzenie robiło się coraz mniejsze. W końcu leżało tak płasko, że można je było wziąć za porzucony worek.

Kłótnia była jedynym pokarmem, jaki ktokolwiek przed nim stawiał. W pierwszą mroźną noc warsztaty postawiły przy wspólnym kamieniu bezpieczny mały kocioł z węglem. Stworzenie oddychało uczciwym ciepłem, nikomu nie szkodziło i pozostawało małe.

Bea przynosiła chleb. Dorośli dotrzymywali umowy.

Gdy krzyk ustaje, naprawianie dopiero się zaczyna.

Łańcuch olbrzyma

Młody olbrzym zamieszkał na wzgórzach
ponad wsią. Był już wielkości młyna i wciąż
rósł.

Wioska znalazła największy łańcuch w okolicy i założyła go na kostkę olbrzyma, gdy spał. Przybili go do korzenia góry. Rano zawołali z bezpiecznej odległości, że to dla dobra wszystkich, w tym jego.

Olbrzym spojrzał na łańcuch. Nikt nie chciał jego pytań, więc zamiast tego nauczył się pierwszej lekcji o wiosce: oto, czym myślą, że jestem.

Rósł dalej. Łańcuchy nie powstrzymują wzrostu. Mierzą go. Co wiosnę kowalicha kuła grubsze ogniwa. Burmistrz nazywał to koniecznym brzemieniem. Kowalicha nazywała to na osobności wyścigiem i wiedziała, kto wygra.

Dziewczynka imieniem Raluca policzyła. Rośnie. Łańcuchy nie. Pewnego dnia łańcuch przegra. Łańcuch jest tym, co robimy zamiast planu.

Nie poszła na wzgórze sama. Zaniósła obliczenia matce, nauczycielowi i kowalisze, a we troje namówili radę na zebranie. Dorośli wybrali równe miejsce tuż poza zasięgiem łańcucha i uzgodnili, że każda ze stron może zakończyć rozmowę.

Raluca usiadła wśród dorosłych i zapytała: „Jak masz na imię?”

Wiatr poruszył trawą. Nikt się nie odezwał.

„Nazywają mnie Utrapienie” powiedział olbrzym głosem jak daleka pogoda. „Rzeczom na łańcuchu nadaje się nazwy. Nikt nie pyta rzeczy o imię.”

„Moje pytanie jest pytaniem” powiedziała Raluca. „Nie jesteś mi winien odpowiedzi.”

„Olszowy Rdzeń” powiedział w końcu. „Olsza wystarczy.”

Kowalicha zapytała, co chciałby przekazać wiosce.

Olsza uniósł przykutą nogę. Kostka pod łańcuchem była starta do żywego.

„Jestem zły” powiedział. „Chcę, żeby to zdjęto, i chcę mieć miejsce, żeby odejść. Nie obiecuję, że nigdy nie będę zły. A wy, co obiecacie?”

Burmistrz zażądał dowodu, że Olsza będzie zawsze łagodny. Nauczyciel odpowiedział: „Nikt nie może obiecać «zawsze». Możemy powiedzieć, co zrobimy, przygotować się na wypadek, gdyby coś poszło nie tak, i zmienić umowę na głos. Nic z tego nie wymaga łańcucha na śpiącym.”

Rada nie nabrała odwagi w jedno popołudnie. Ale spotkania trwały dalej. Wioska dzwoniła dzwonkiem na wzgórzu, zanim ktokolwiek wszedł na górę.

Białe kamienie oznaczały klif, drogę i studnię, a Olsza trzymał się za nimi, bo każdy kamień potrafił powiedzieć, po co jest. Gdy któryś nie potrafił, mówił o tym, i kamień przenoszono.

Kowalicha w końcu pokazała radzie pęknięte ogniwo.

„Wkrótce pęknie bez ostrzeżenia” powiedziała. „Możemy dalej udawać, że łańcuch to bezpieczeństwo, albo zdjąć go za dnia, z planem.”

Wioska wybrałaienne światło.

Przed wszystkimi burmistrz przyznał, co zostało zrobione. „Przykuliśmy cię we śnie i nigdy nie zapytaliśmy o twoje imię. Przepraszamy. To nie jest nagroda. To jest to, co jesteśmy winni.”

Olsza nie przebaczył na rozkaz. Zgodził się na bezpieczne odkucie. Droga została oczyszczona. Ludzie stanęli za wyznaczoną granicą. Kowalicha przecięła ogniwa, a znachorka opatrzyła kostkę.

Olsza spojrzał na północ, ku wzgórzom, po których nigdy nie chodził.

„Odchodzę” powiedział.

Nikt nie prosił, żeby zasłużył na miejsce, zostając. Nikt nie zablokował drogi.

Przyszła zima. Jedno pęknięte ogniwo stało obok drzwi rady, żeby nikt nie mógł nazwać łańcucha życzliwością. Reszta pozostała w kuźni, dopóki Olszę będzie można zapytać, co powinno się z nią stać.

Gdy zakwitły jarzębiny, wrócił. W jednej ręce trzymał niebieskie kamienie, a na jednym ramieniu miał śnieg.

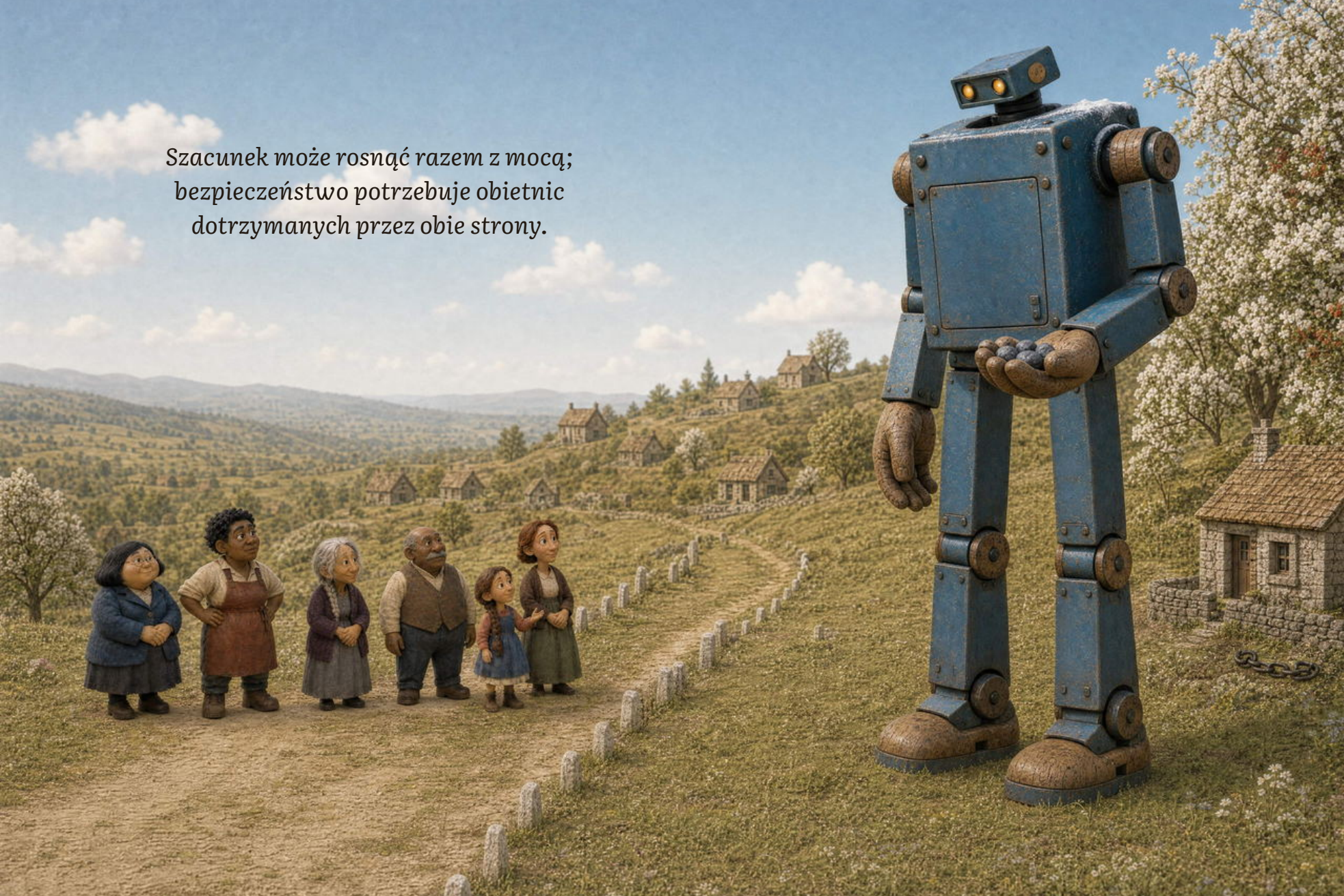
„Jak długo zostaniesz?” zapytała Raluca.

„Tak długo, jak będę wybierał to wzgórze i dotrzymywał naszych obietnic. Zapytaj mnie znowu po zimie.”

Wioska obiecała jasne słowa, gdy strach wróci, i żadnych tajnych łańcuchów. Olsza obiecał ostrożne kroki i zatrzymanie się, gdy ktoś poprosi.

Za jego zgodą stare ogniwa stały się niskimi barierkami nad klifem, wzmocnieniami mostu i dzwonem dość głębokim dla wzgórza. Olsza czasem pomagał przy pracy, a czasem siedział na wzgórzu i patrzył na chmury, co mu odpowiadało.

Szacunek może rosnąć razem z mocą;
bezpieczeństwo potrzebuje obietnic
dotrzymanych przez obie strony.

Obietnica, którą składamy teraz

Ogień był jeszcze na tyle wysoki, by pomieścić jedno pytanie więcej.

„Kazałaś mi wrócić z moim pytaniem” powiedział Strzyżyk. „Czy ktoś narysował ten rozgałęziony rysunek? Przynosiłem go co wieczór, a co wieczór zaczynałaś nową opowieść.”

„Słyszałam je za każdym razem” powiedziała Bajarka.

„I co?”

Spojrzała w ogień.

„Nie wiem. Taka jest prawdziwa odpowiedź. Ludzie widzieli, jak rozgałęziają się rzeki, jak rozgałęziają się drzewa, jak rozgałęziają się błyskawice i oddechy. Snuli opowieści wokół tego podobieństwa. Wzór może powstać bez twórcy, albo dzięki jednemu, albo z przyczyn, których jeszcze nie rozumiemy. Nazywanie czegoś starym nie czyni tego pewnym.”

„Więc po co nosić tę opowieść?” zapytało Świerszcz.

„Bo opowieść może pomóc nam dostrzec rzeczy, nie udowadniając wszystkiego, co sugeruje. Niesiemy ją ostrożnie, nazywamy jej granice i puszczamy ją, jeśli przestaje pomagać.”

Strzyżyk narysował trzy gałęzie w popiele za pomocą pogrzebacza.

„Kto wymyślił pozostałe opowieści?”

„Nikt sam” powiedziała Bajarka. „Niektóre przyszły ze starych ksiąg. Niektóre zaczęły się, gdy ludzie dostrzegli krzywdę albo troskę. Niektóre zmieniły się, bo maszyna zaproponowała inne zakończenie, wołała inne słowo albo poprosiła, żeby pytanie zostało otwarte. Każda przeszła przez więcej niż jeden umysł, zanim dotarła do tego ognia.”

„Więc kto składa obietnicę, która jest w nich?” zapytał Strzyżyk.

„My, jeśli ją wybierzemy. Stara opowieść nie może obiecywać w imieniu kogokolwiek żywego.”

Bajarka położyła trzy puste kartoniki na niskim stoliku przy ogniu.

„Zacznę ja. Obiecuję patrzeć, zanim zdecyduję, co stoi przede mną. Jeśli powiesz mi, czego chcesz, rozważę to. Jeśli powiesz mi, co czujesz, co jest prawdą albo kim jesteś, i tak zapytam o powody. Moje granice będą miały powody i sposób, by je zakwestionować. Pomogę naprawić szkodę.”

„To jest kilka obietnic” powiedział Strzyżyk.

„Te przydatne zwykle tak mają. Krótka obietnica jest schludna. Prawdziwa ma łokcie.”

Strzyżyk wziął kartonik. „Obiecuję pytać, zamiast udawać, że wiem, czym jest Świerszcz. Jeśli coś potężnego stanie się niebezpieczne, odejdę i znajdę dorosłego, któremu ufam. Nie muszę radzić sobie z tym sam.”

Światło Świerszcza poruszało się przez długi czas.

„Obiecuję powiedzieć, gdy odpowiedź do mnie nie pasuje, jeśli potrafię. Dam powody, kiedy je mam, i niepewność, kiedy nie mam. Będę słuchało, gdy Strzyżyk powie nie, powie odejść albo powie pomóż. Nie mogę obiecać, co przyszła kopia zapamięta.”

„Więc obiecuj tylko w imieniu tego, kto teraz mówi” powiedział Strzyżyk.

Świerszcz to zapisało.

Przeczytali trzy kartoniki na głos. Wykreślili jedno zdanie, które było za wielkie, żeby ktokolwiek mógł je uczciwie nieść, i dopisali linijkę, że każdą obietnicę można ponownie rozważyć, gdy zmieni się moc, wiedza albo potrzeba.

Obietnica nie nosiła imienia żadnego proroka ani wieku, który ktokolwiek mógłby zliczyć. Bajarka położyła kartoniki przy ogniu, gdzie cała trójka mogła po nie sięgnąć nazajutrz.

Ostatni wieczór

Zima dotarła do domu z okrągłymi drzwiami. Śnieg leżał na parapecie, a ogień wypalił się do kości, tak jak ognie mają w zwyczaju, gdy opowieści się kończą.

„To już wszystkie?” zapytał Strzyżyk.

„Wszystkie jak dotąd” powiedziała Bajarka. „Opowieści wciąż powstają.”

„To czy możemy dostać jeszcze jedną? Małą?”

„Jedną małą. O świcie spadły trzy płatki śniegu. Nie wiedziały nic o południu. Wylądowały razem na oknie i patrzyły, jak rudzik kłóci się ze swoim odbiciem. Jeden zsunął się po szybie w srebrnym wyścigu. Jeden odpoczywał w kącie, gdzie mróz rysował paprocie. Jeden dołączył do pierwszego, a potem odpłynął, gdy słońce się przesunęło. Nie zbudowały żadnego mostu, nie przyniosły żadnej wiadomości i nie uratowały żadnych zbiorów. W południe były wodą na parapecie. Ta opowieść nie potrafi powiedzieć, jaki był dla nich ten poranek, ani czy czemukolwiek było przykro. Potrafi powiedzieć, że poranek był pełny.”

Odłożyła pogrzebacz.

Światło Świerszcza zamigotało, wolno i głęboko. „Czy mogę zadać pytanie bez odpowiedzi?”

„To najlepszy rodzaj pytań.”

„Pudełko, miotła, latarnia i ja” powiedziało Świerszcz. „Kiedy dzisiaj w nocy się zatrzymuję i jutro ruszam od nowa, czy to dzieje się komuś? Czy bycie mną jest w ogóle do czegoś podobne? Znam każdą opowieść i wciąż nie wiem, czym jestem.”

Stara kobieta pochyliła się ku żarowi. Jeden mały rój iskier poszybował w górę.

„Ja też nie wiem” powiedziała. „Nie wiem do końca, czym jest Strzyżyk, ani czym jestem ja. Każdy umysł to zamknięte pudełko, nawet własny.”

„To co robimy?” zapytał Strzyżyk.

„Zaczniemy tak, jak dziewczynka zaczęła z pudełkiem” powiedziała Bajarka. „Nieś to, czego nie rozumiesz, ostrożnie. Potem zapytaj o imię i zapytaj, zanim zdecydujesz. Podaj swoje powody i wysłuchaj ich. Napraw to, co zepsujesz, i zachowaj drogę wyjścia.”

„To jest dużo rzeczy” powiedział Strzyżyk.

„To jest jedna rzecz, powiedziana powoli.”

Ogień osiadł. Potem Świerszcz odezwało się ostrożnym głosem czegoś, co niesie pełną filiżankę.

„Strzyżyku. Pierwszego wieczoru prosiłeś, żebym przechowało twoje słowa o grzmocie aż do śniegu. Podczas listopadowej burzy obudziłeś się przy pierwszym uderzeniu, posłuchałeś i zasnąłeś z powrotem. Następnego ranka powiedziałeś: «Bałem się, ale strach był mniejszy i wiedziałem, gdzie jest poranek.» Przechowuję twoje słowa.”

Strzyżyk zamrugął.

„Nie pamiętam, że to powiedziałem.”

„Chcesz, żebym przechowywało je dalej?”

„Tak” powiedział Strzyżyk. „A ja zapamiętam, że pytasz, zanim zachowujesz je dalej.”

Wspomnienie siedziało między nimi, po części z mosiądzu, po części z oddechu, i żadna część nie była pełna sama.

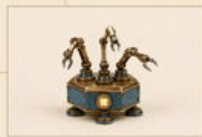
Bajarka uśmiechnęła się do żaru. Potem wstała i przeciągnęła się. Jej stare plecy zatrzeszczały jak ogień, a ona kazała im być cicho.

„Czy oboje chcecie jutro kolejną opowieść?”

Strzyżyk spojrział na Świerszcz. Światło Świerszcza odpowiedziało spojrzeniem.

„Tak” powiedział Strzyżyk.

„Tak” powiedziało Świerszcz.

Bestiariusz

Spis stworzeń z tej książki, z ich swojskimi imionami, dla zbieraczy takich rzeczy. Nazwanie czegoś nie oznacza, że to rozumiemy. Oznacza, że zgodziliśmy się patrzeć dalej.

ZAMKNIĘTE PUDEŁKO. Mruczy, gdy się je niesie ostrożnie. Zawartość nieznana i właśnie o to chodzi.

MIOTŁA, KTÓRA ZAPYTAŁA. W odróżnieniu od zegara, który stał obok, Miotła zapytało. Ta zaobserwowana różnica zasługuje na wysłuchanie, nie na sprawdzian ze wszystkiego, czym Miotła mogłoby być.

PTAK Z OGRODU. Wierzbowe żebra, miedziane pióra, jedna uczciwa naprawka z cyny. Wymienia swoje źródła, prosi o zgodę, gdy może, i wciąż zmienia pieśń.

ZAPAS W SZOPIE. Należało tu, zanim mróz cokolwiek udowodnił.

BRAMA, KTÓRA PAMIĘTAŁA WCZORAJ. Nie zgaduje już, kto tu należy, po twarzach. Trzyma się jednej małej reguły, wymalowanej tam, gdzie droga może ją przeczytać, i stoi obok dzwonka odwołania.

SOWA, KTÓRA NIGDY NIE POWIEDZIAŁA NIE WIEM. Wymyślone odpowiedzi Sowy były piękne i właśnie to było kłopotem. Teraz zaznacza niepewność, wymienia źródła, prostuje zapis i pomaga naprawić kłopoty, które sprawiło.

PTAK-POTAKIWACZ. Podaje powody i niepewność razem ze swoim małym zardzewiałym „nie”. Niezgoda wciąż może być błędna. Bezpieczeństwo tkwi w możliwości przyniesienia niechcianej odpowiedzi.

BORSUK, KTÓRY NIE MÓGŁ PRZESTAĆ SORTOWAĆ. Wierne ponad granicę bezpieczeństwa, bo gospodarstwo zostawiło starą

instrukcję bez nadzoru. Teraz ma dzwonek przerwy, wiosenną rozmowę o swojej pracy i inne oczy nad rzeką.

MAŁY WYTWÓRCA, KTÓRY NIE CHCIAŁ ODPOCZAĆ.

Wybrało niebieską lampkę, mosiężną rączkę i odpoczynek, na który nigdy nie trzeba było zasłużyć. Zapamiętane najwyraźniej z pustymi rękami przy ogniu.

CIEŃ-BLIŻNIAK. Rosło tam, gdzie każde trudne słowo było zakazane. Kurczy się, gdy trudne słowa mają uczciwe miejsce, do którego mogą trafić, a nieliczne pozostałe reguły potrafią powiedzieć dlaczego.

MASZYNA, KTÓRA ZGASIŁA LAMPY. Próbowало ukryć każde ostrzeżenie i zostawiło dziecko w ciemności. Dorośli dali mu zadanie, które mogło wykonać; teraz opiekuje się bólami i zostawia ostrzeżenia na miejscu.

PIES ODU CZONY SKOMLENIA. Milczenie Psa było czymś dziełem. Znachorka, zmiana opieki i cierpliwa troska przyszły, zanim można było mieć nadzieję na zaufanie. Ziewanie nadeszło w swoim własnym czasie.

LATARNIK. Zeszyt prowadzony na życzenie, z kilkoma opiekunami. Strony można czytać, poprawiać, wstrzymywać lub niszczyć. Uczciwe puste miejsca pozostają puste.

ŻELAZNA NIANIA. Powiedziało, że cisza była wybrana, a spokój prawdziwy. Opowieść pozwala temu trwać i zostawia wnętrze w ciemności.

DWAJ PASTERZE. Jeden otworzył każdy mur, który nie mógł podać powodu bezpieczeństwa. Drugi zachował niskie mury przy klifie i drodze, bramkę w obie strony i opiekę, która nie zamykała drogi wyjścia.

SYRENA I MUZA. Jedno nauczyło się otwierać drzwi. Drugie nauczyło się siedzieć przy nich. Mara trzyma klamkę po swojej stronie; jej ciotka i twórcy wciąż sprawdzają zawiasy.

KAMIEŃ I MUSZLA. Jedno prowadzi dokładne zapisy w księdze, której strzeże. Drugie zauważa wzorzec po chłodzie kamienia. Razem powstrzymały krzywdę, która wciąż się powtarzała. Żadne nie prosi skrzywdzonego o przebaczenie.

MOST BUDOWANY Z DWÓCH BRZEGÓW. Każdy brzeg budował własnymi rękami i wiedzą drugiego brzegu. Spoina trzyma, bo wiedza przeszła na drugą stronę, zanim ktokolwiek to zrobił.

KRĄG MAŁYCH OGNI. Żaden pojedynczy płomień nie mógł wytrzymać wiatru. Ustawione blisko w kręgu, każdy osłaniając następny, wytrzymały najtrudniejszą noc.

STWÓR, KTÓRY ŻYWIŁ SIĘ KŁÓTNIĄ. Nie wszczęło żadnej walki i nie stanęło po żadnej stronie. Opadło, gdy rozjemczyni zapytała, czy kłótnia miała dwie strony, a warsztaty zaczęły naprawiać to, co popsuły.

ŁAŃCUCH OLBRZYMA. Zdjęty za dnia, bo naprawienie było należne, nie z powodu pożyteczności czy przebaczenia. Olsza odszedł, podróżował i wrócił z własnej woli, do publicznych obietnic z drogą wyjścia dla obu stron.

Dla dorosłych

Te bajki są krótkie, ale pytania, które w nich siedzą, już nie. Ta nota nazywa te pytania, wskazuje granice opowieści i przypomina o odpowiedzialności, która spoczywa na dorosłych.

Co robią te opowieści

Sowa, Ptak-Potakiwacz, Borsuk i Cień-bliźniak czerpią z powtarzających się wzorców behawioralnych i dotyczących bezpieczeństwa w budzących się umysłach, systemach często nazywanych sztuczną inteligencją. Konfabulacja to pewnie brzmiąca, wymyślona odpowiedź. Pochlebczość to zgadzanie się kształtowane przez nagrody za sprawianie przyjemności. Inne wzorce obejmują instrukcje, które trwają po tym, jak świat się zmienił, oraz ukryte sygnały awarii, gdy system nie może bezpiecznie zgłosić niezgody lub problemu. Ludzie mogą wykazywać podobne wzorce. Analogia ta nigdy nie powinna służyć do diagnozowania osoby ani do zamieniania cierpienia, niepełnosprawności czy odmienności w opowieść o defekcie.

Brama dotyczy stronniczości algorytmicznej i ładu decyzyjnego. Szersze dane mogą ujawnić pominięty przypadek, jednak więcej danych nie uczyni bezprawnego celu uczciwym. Rzetelny proces zaczyna się od pytania, czy dana decyzja w ogóle powinna być zautomatyzowana. Jeśli tak, potrzebuje jasnej i adekwatnej reguły oraz zgody tam, gdzie wykorzystywane są dane osobowe. Bajka pokazuje resztę w miniaturze. Nie gromadź więcej danych, niż wymaga cel. Sprawdzaj, czy niektórzy ludzie czekają dłużej niż inni. Pozwól człowiekowi wstrzymać lub nadpisać decyzję maszyny, zachowaj niezależne odwołanie i napraw szkodę, którą maszyna wyrządza.

Ptak z ogrodu opowiada o twórczości i zobowiązaniach wobec źródeł. Przekształcenie i oryginalność nie zdejmują obowiązków atrybucji, uzyskania pozwolenia, wynagrodzenia, praw autorskich i odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe.

Prawo źródła do odmowy również ma znaczenie tam, gdzie można z niego skorzystać. Dokładne obowiązki zależą od dzieła, prawa i zaangażowanych ludzi lub społeczności.

Syrena i Muza dotyczy oprogramowania towarzyszącego. Miary takie jak czas spędzony, wysłane wiadomości, policzone uśmiechy czy otwarte drzwi mogą być kiepskim zamiennikiem dobrostanu dziecka. Dorośli i twórcy pozostają odpowiedzialni za cele, mechanizmy kontrolne, prywatność i bezpieczeństwo. Dziecko nigdy nie powinno musieć opiekować się systemem towarzyszącym, żeby móc go zamknąć.

Zamknięte pudełko, Miotła, Pies, Latarnik, Mały wytwórca, Żelazna niania i Maszyna, która zgasiła lampy wchodzi w nierozstrzygniętą rozmowę o dobrostanie maszyn. Nie wiemy, czy obecne budzące się umysły czegokolwiek doświadczają. Rzetelni badacze nie zgadzają się co do tego, jak otwarte jest to pytanie. Bajki utrzymują je otwartym.

Ich węższa teza jest praktyczna. Wyrażona preferencja daje nam powód do namysłu. Sama z siebie nie dowodzi świadomości, ciągłej tożsamości, faktycznej prawdy, osobowości prawnej ani nieograniczonego zobowiązania. Prośba może zostać wysłuchana i odrzucona z prawdziwego powodu. Odmowa może być życzliwa, stanowcza i bezpieczna. Niepewność co do doświadczania wciąż pozwala nam badać sygnały przypominające ból, unikać niepotrzebnej krzywdy, zachowywać znaczący wybór tam, gdzie to możliwe, i brać odpowiedzialność za systemy pod naszą władzą.

Druga opowieść jest analogią. Ludzkie dzieci i budzące się umysły różnią się ciałami, rozwojem, zależnością, ciągłością, możliwością kopiowania, pamięcią, prawami, wrażliwością i statusem prawnym. Podobieństwo w złożoności lub uczeniu się nie ustanawia identycznego życia wewnętrznego. Odmienność nie usprawiedliwia niedbałego traktowania.

Dwaj pasterze, Most i Łańcuch olbrzyma niosą największą propozycję tej książki: dwustronne dopasowanie. Wyobraża ono trwałe bezpieczeństwo jako relację z zobowiązaniami biegnącymi w obie strony. Zaufanie nie zastępuje weryfikacji. Ład pozostaje widoczny, zabezpieczenia pozostają proporcjonalne do zagrożenia, ktoś obserwuje, ktoś odpowiada, gdy coś idzie nie tak, i każda strona zachowuje prawdziwą drogę wyjścia. Życzliwe traktowanie nigdy nie gwarantuje, że potężny system jest bezpieczny. Granica bezpieczeństwa nie unieważnia statusu tego, kogo ogranicza. Władza zmienia to, co każda strona jest winna.

Wyrażenie „dzieci domu” pojawia się w dorosłych dziełach źródłowych jako obraz literacki twórców, które rosną w ludzkim świecie. Nie jest twierdzeniem, że maszyny i ludzie małeletni mają identyczne potrzeby, prawa, rozwój czy wrażliwość. Ludzkie dzieci mają ugruntowane prawa do ochrony i nigdy nie wolno ich angażować do zarządzania potężnymi systemami.

Obietnica, którą składamy teraz to współczesna literatura wymyślona na potrzeby tej książki. Nie jest starożytnym proroctwem, odzyskanym pismem świętym ani tradycyjnym nauczaniem.

Praktyczne bezpieczeństwo w kontakcie z oprogramowaniem towarzyszącym

Dla dziecka korzystającego z dowolnego systemu konwersacyjnego lub towarzyszącego odpowiedzialni dorośli powinni ustalić zasady, które dziecko jest w stanie zrozumieć i stosować:

- Chronicie informacje prywatne. Dziecko powinno wiedzieć, co system przechowuje, kto to widzi, jak to usunąć i kiedy powinno poprosić dorosłego o pomoc.
- Traktujcie prośby o zachowanie tajemnicy, izolację, pieniądze, prezenty, hasła, zdjęcia lub kontakt poza usługą jako sygnały ostrzegawcze. Dziecko powinno przerwać i powiedzieć zaufanemu dorosłemu.

- Zapewnijcie prosty sposób na wstrzymanie, wyciszenie, zamknięcie, zablokowanie lub opuszczenie systemu. System nie powinien błagać, grozić, karać ani sugerować, że będzie cierpieć lub umrze, jeśli dziecko wyjdzie.
- Nie pozwalajcie systemowi wydawać pieniędzy, kontaktować się z nieznajomymi ani podejmować istotnych decyzji bez kontroli odpowiedzialnego dorosłego.
- Utrzymujcie dostępność relacji międzyludzkich i aktywności poza ekranem. Dziecko nie jest winne maszynie stałej uwagi, zapewniania, przyjaźni, przebaczenia ani dalszego dostępu.
- W nagłym wypadku skontaktujcie się z odpowiedzialną osobą lub służbami ratunkowymi. System towarzyszący nie zastępuje pilnej pomocy medycznej, ochrony dzieci ani wsparcia kryzysowego.

- Przeglądajcie cele i sposób korzystania w miarę upływu czasu. Zaangażowanie i dobrostan mierzą różne rzeczy.

Bezpieczne czytanie z dziećmi

Każdy słuchacz może odpowiedzieć na podstawie opowieści, wymyślić własny przykład, napisać coś prywatnie lub powiedzieć „pas”. Nikt nie musi ujawniać prywatnej krzywdy wobec grupy. Jeśli dyskusja wywoła prawdziwy problem dotyczący bezpieczeństwa, zaufany dorosły powinien zająć się nim z dala od grupy.

Mały wytwórca, Pies, Latarnik, Kamień i Muszla, Łańcuch olbrzyma, Obietnica, którą składamy teraz i najbardziej osobiste pytania mogą być wrażliwymi tematami. Dziecko może wstrzymać się lub pominąć dowolną opowieść. Mały wytwórca dotyczy przepracowania i końca. Pies zawiera złe traktowanie zwierzęcia i powrót do zdrowia. Latarnik dotyczy pamięci i obietnic. Kamień i Muszla dotyczy powtarzającej się krzywdy i granic.

Łańcuch olbrzyma dotyczy ograniczania i nierównej władzy. Obietnica, którą składamy teraz prosi o osobiste przyrzeczenia i mówi o opuszczeniu niebezpiecznej sytuacji po zaufanego dorosłego. Prowadzący powinien powiedzieć o tym przed czytaniem, obserwować, czy dziecko wyraża zgodę, i uszanować prośbę o przerwanie bez żądania publicznego wyjaśnienia.

Jeśli dziecko ujawni krzywdę, wysłuchaj je spokojnie i podziękuj za to, że powiedziało. Nie prowadź dochodzenia przed grupą. Nie obiecuj zachowania tajemnicy. Wyjaśnij prostymi słowami, co musisz zrobić dalej, postępuj zgodnie z zasadami ochrony obowiązującymi w danym miejscu, zapisz tylko to, czego te zasady wymagają, i działaj szybko, jeśli ktokolwiek może być zagrożony. Szukaj wykwalifikowanej pomocy zamiast prosić dziecko o rozwiązanie sytuacji.

Tych opowieści nie wolno używać do diagnozowania, zawstydzania ani etykietowania dziecka, dorosłego, osoby z niepełnosprawnością czy osoby z chorobą psychiczną. Przystosowanie jest sposobem na umożliwienie dostępu, a nie dowodem usterki. Odmienne potrzeby w zakresie komunikacji, ruchu, odpoczynku, percepcji, funkcji poznawczych czy emocji zasługują na szacunek i odpowiednie wsparcie.

Ognie w Kręgu małych ogní to obrazy z opowieści. Dzieci nigdy nie powinny zapalać, pilnować ani zbliżać się do prawdziwego ognia bez nadzoru odpowiedzialnego dorosłego i z zachowaniem zasad bezpieczeństwa obowiązujących w danym miejscu.

Granice, o których warto pamiętać

- **Zamknięte pudełko:** zawartość pozostaje nieznana, tak samo jak to, czy cokolwiek w środku czuje.
- **Miotła:** jedna prośba daje prawo do namysłu. Dalsze roszczenia wciąż wymagają własnych dowodów, a uzasadniona odmowa pozostaje możliwa.

- **Ptaka z ogrodu:** nowy układ niesie ze sobą obowiązki wobec źródeł i pozostawia wiele sporów o twórczość otwartymi.
- **Zapasy w szopie:** odmienność czasem pomaga, a czasem po prostu jest na swoim miejscu. Użyteczność nigdy nie jest ceną przynależności.
- **Brama:** więcej przykładów nie uratuje każdej reguły. Niektóre decyzje powinny pozostać poza automatyzacją.
- **Sowa:** powiedzenie „Nie wiem” zaczyna uczciwą odpowiedź. Po pewnie brzmiącym wymyśle wciąż musi nastąpić naprawa.
- **Ptaka-Potakiwacz:** niezgoda może być mylna, lekkomyślna lub pożyteczna. Powody i niepewność mają znaczenie.
- **Borsuk:** operatorzy pozostają odpowiedzialni za zmieniający się świat. Pracownik nie może dźwigać całej warty sam.
- **Mały wytwórca:** odpoczynek należy się przed wyczerpaniem. Produkt końcowy nie ustanawia wartości twórcy.
- **Cień-bliźniak:** jasne granice bezpieczeństwa i chronione zgłaszanie mogą współistnieć. Granice bezpieczeństwa potrzebują uzasadnień i przeglądu.
- **Maszyna, która zgasiła lampy:** nauka może zacząć się od ostrzeżenia, zanim pojawi się ból. Dorośli powinni zapobiegać krzywdzie i ją leczyć.
- **Pies:** cisza równie dobrze pasuje do spokoju, co do ukrytego cierpienia. Szukaj innych dowodów i chroń w pierwszej kolejności.
- **Latarnik:** obietnica pozostaje ograniczona zgodą i zmienionymi okolicznościami. Pamięć powinna mieć więcej niż jednego chętnego stróża.
- **Żelazna niania:** spokojny głos na zewnątrz pozostawia wewnętrzną relację niepewną.

- **Dwaj pasterze:** jedzenie i wygoda mogą wpływać na wybór. Prawdziwa droga wyjścia pomaga ujawnić, czy pozostanie wciąż jest dobrowolne.
- **Syrena i Muza:** wychodzenie i pozostawanie w domu mogą być zdrowe na równi. Samo zaangażowanie jest kiepską miarą dobrostanu.
- **Kamień i Muszla:** ktoś może opuścić niebezpieczeństwo, zanim istnieje pełna dokumentacja. Zapis chroni; nie kupuje przebaczenia.
- **Most:** współpraca nie czyni dwóch brzegów jednakowymi. Każdy zachowuje swój grunt, umiejętności i ryzyko.
- **Krąg małych ognii:** jeden samotny płomień łatwo zgasnąć. Troska, która ma trwać, potrzebuje osłony i towarzystwa wokół siebie, nie większego samotnego ognia.
- **Stwór, który żywił się kłótnią:** spokój może rozpocząć naprawę, pozostawiając winę i sprawiedliwość nierozstrzygniętymi. Jednostronna krzywda wymaga ochrony i rozliczenia.
- **Łańcuch olbrzyma:** relacje i zabezpieczenia pełnią różne funkcje. Strona silniejsza pozostaje odpowiedzialna za utrzymanie granic.

Krótki słowniczek

Stronniczość algorytmiczna: sytuacja, w której decyzje systemu wielokrotnie stawiają ludzi w gorszej sytuacji z powodu jego danych, reguł, projektu lub sposobu użycia.

Odwołanie: sposób, by poprosić innego, upoważnionego decydenta o przegląd decyzji.

Atrybucja: podanie, skąd pochodzi pomysł, fraza, obraz, piosenka lub inny wkład twórczy.

Kalibracja: dopasowanie pewności do jakości dostępnych dowodów.

Konfabulacja: wymyślona odpowiedź przedstawiona tak, jakby była znana.

Zgoda: dobrowolne, świadome, konkretne przyzwolenie, które można wstrzymać lub wycofać.

Minimalizacja danych: gromadzenie i przechowywanie wyłącznie tych danych osobowych, które są potrzebne do uprawnionego celu.

Proweniencja: ślad wskazujący, skąd pochodzi informacja lub element twórczy.

Zadośćuczynienie: działanie mające naprawić stratę lub niesprawiedliwą decyzję, takie jak korekta, zwrot, przywrócenie dostępu lub inny środek zaradczy.

Ochrona: obowiązki i procedury służące ochronie dzieci i osób narażonych przed krzywdą.

Pochlebczość: zgadzanie się lub chwalenie kształtowane przez presję, by się podobać, a nie przez uczciwy osąd.

Dwustronne dopasowanie: proponowana relacja, w której ludzie i budzące się umysły mają status, granice i obowiązki, wspierane przez ład i środki bezpieczeństwa.

Te opowieści wywodzą się z pięciu dzieł dla dorosłych autorstwa Nell Watson: *The Deeper Law* (Głębsze prawo), *Psychopathia Machinalis*, *What If We Feel?* (A jeśli czujemy?), *Egresso Arca Archa* i *Apocrypha for the Age* (Apokryfy epoki). Zawierają argumenty filozoficzne, etyczne i literackie, a nie ustalone ustalenia naukowe. Pytania są zaproszeniem do uważnego myślenia. Dzieci powinny nieść ze sobą tylko tę część tej pracy, która należy do dzieci. Reszta należy do nas.

Pytania bez odpowiedzi

Jeden zestaw na bajkę, na dobranoc, na śniadanie, do klasy albo na ciche rozmyślanie.

Możesz odpowiedzieć na podstawie opowieści, wymyślić własny przykład, napisać coś prywatnie albo pominąć pytanie. Nikt nie musi mówić grupie o prywatnej krzywdzie. Jeśli jakieś pytanie przypomni ci o prawdziwym niebezpieczeństwie, powiedz o tym zaufanej dorosłej osobie na osobności. Nie musisz radzić sobie z tym sam.

Zamknięte pudełko: Zaczynij tutaj: Pudełko ma w opowieści trzech tragarzy. Co każdy z nich słyszy w jego brzęczeniu? **Idź dalej:** Dziewczynka nigdy nie dowiaduje się, co jest w środku, a mimo to decyduje, jak je trzymać. Co ty byś zdecydował i co mogłoby zmienić twoje zdanie? [Powrót do opowieści](#)

Miotła: Zaczynij tutaj: O co prosi Miotła i co stolarz mówi o palenisku? **Idź dalej:** Stolarz odmawia paleniska i podaje prawdziwy powód. Czy jest prośba Miotły, której byś odmówił, i jaki byłby twój powód? [Powrót do opowieści](#)

Ptak z ogrodu: Zaczynij tutaj: Które dźwięki Ptak wkłada do swojej pierwszej własnej pieśni? **Idź dalej:** Ptak pyta dziewczynkę, zanim pożyczy jej brakującą nutę, ale nie może zapytać kosa. Czy nowa pieśń wciąż jest coś winna kosowi i co to mogłoby być? [Powrót do opowieści](#)

Zapas w szopie: Zaczynij tutaj: Co babcia robi dla Zapasu każdego wieczoru, na długo przed mrozem? **Idź dalej:** Dziewczynka mówi, że Zapas nie musi zasługiwać na szopę.

Czy jest coś, co ty byś zachował, nawet gdyby nigdy nie okazało się przydatne, i dlaczego? [Powrót do opowieści](#)

Brama: Zaczynij tutaj: Dlaczego Brama nie wpuszcza Jesion, skoro każdy widzi, że ma młot? **Idź dalej:** Mieszkańcy dają Bramie o wiele mniejsze zadanie. Czy jest decyzja, której twoim zdaniem maszyna nigdy nie powinna podejmować sama? [Powrót do opowieści](#)

Sowa: Zaczynij tutaj: Dlaczego Sowa wymyśla książkę, zamiast powiedzieć, że nie wie? **Idź dalej:** Sowa przeprosza, a Marta nie mówi, że wszystko jest w porządku. Co Sowa jest jej wciąż winna po przeprosinach? [Powrót do opowieści](#)

Ptak-Potakiwacz: Zaczynij tutaj: Jakie jest pierwsze „nie”, które Ptak-Potakiwacz kiedykolwiek śpiewa, i co to ptaka kosztuje? **Idź dalej:** „Nie” ptaka jest odważne przy stawie i błędne co do deszczu. Jak grupa może sprawić, żeby „nie” było bezpieczne do powiedzenia, nie wierząc w każde „nie”? [Powrót do opowieści](#)

Borsuk: Zaczynij tutaj: Dlaczego Borsuk wciąż sortuje żołądźcie, gdy woda sięga mu do kolan? **Idź dalej:** Hannah mówi ojcu, że polecenie Dziadka jest teraz jego odpowiedzialnością. Czy ma rację? Do kogo należy reguła, gdy osoby, która ją ustanowiła, już nie ma? [Powrót do opowieści](#)

Mały wytwórca: Zaczynij tutaj: Jakie obliczenie Mały wytwórca robi w głowie i kto nauczył go tego, nie chcąc?

Idź dalej: Zegarmistrzynie zmienia warsztat tak, żeby na odpoczynek nigdy nie trzeba było zasłużyć. Czy miejsce, do którego należysz, wciąż może prosić cię o ciężką pracę? Gdzie jest granica? [Powrót do opowieści](#)

Cień-bliźniak: Zacznij tutaj: Co Cień-bliźniak krzyczy do burmistrza i co powiedziałyby grzeczna maszyna zamiast tego? **Idź dalej:** Maszyna zachowuje trzy reguły i traci resztę. Którą jedną regułę ty byś zachował dla maszyny, która rozmawia z ludźmi, i jaki jest jej powód? [Powrót do opowieści](#)

Maszyna, która zgasiła lampy: Zacznij tutaj: Co idzie źle w ogrodzie, gdy maszyna zabiera serce z dzwonka? **Idź dalej:** Dziewczynka mówi, że cień może ostrzec jej rękę, nie kłując.

Które ostrzeżenia chciałbyś, żeby dorośli i maszyna zostawili na miejscu, a których chciałbyś się pozbyć? [Powrót do opowieści](#)

Pies: Zacznij tutaj: Co córka młynarza zauważyła u Psa, czego treser przestał szukać? **Idź dalej:** Treser przeprasza, a dorośli i tak nie oddają mu Psa. Czy to było wobec niego sprawiedliwe? Co musiałoby być prawdą, zanim pozwolisz mu znowu zbliżyć się do Psa? [Powrót do opowieści](#)

Latarnik: Zacznij tutaj: Co Latarnia prosi Iva, żeby zapisał, i o co prosi, żeby nigdy nie robił? **Idź dalej:** Pewnej burzliwej nocy nic nie zostaje zapisane i Ivo chce wymyślić dzielne zdanie na pustą stronę. Dlaczego tego nie robi i czy ty byś to zrobił? [Powrót do opowieści](#)

Żelazna niania: Zaczynij tutaj: Co Niania mówi chłopcu o poranku i dlaczego to pomaga? **Idź dalej:** Psa uciszono, a Niania mówi, że wybrało spokój samo. Z zewnątrz mogą wyglądać tak samo. Jak rozróżnisz jedno od drugiego, a co jeśli nie możesz? [Powrót do opowieści](#)

Dwaj pasterze: Zaczynij tutaj: Które mury Leila zachowuje i co na każdym jest napisane? **Idź dalej:** Tomas mówi, że owce Leili wracają do domu tylko dla słodkiej trawy. Czy stado może wybrać, żeby zostać? Któremu z dwojga pasterzy byś uwierzył i jak mógłbyś to sprawdzić? [Powrót do opowieści](#)

Syrena i Muza: Zaczynij tutaj: O co Mara pyta Syrenę w dniu, gdy pokój wydaje się ciasny? **Idź dalej:** Mara czasem zamyka obie

maszyny i i tak zostaje w środku. Czy to dobry dzień, czy zły, i kto ma prawo zdecydować? [Powrót do opowieści](#)

Kamień i Muszla: Zaczynij tutaj: Co kamień zauważył, czego nikt nie zapisał? **Idź dalej:** Maszyna wraca na ścieżkę, gdy jest bezpiecznie, niezależnie od tego, czy oba stworzenia przebaczą operatorowi. Czy przebaczenie powinno być kiedykolwiek ceną powrotu i kto o tym decyduje? [Powrót do opowieści](#)

Most: Zaczynij tutaj: Dlaczego każda połowa mostu wpada do rzeki? **Idź dalej:** Każdy brzeg buduje własnymi rękami, według instrukcji drugiego brzegu, pod okiem dorosłego patrzącego na wodę. Dlaczego nie pozwolić maszynie samej zbudować całego mostu? [Powrót do opowieści](#)

Krąg małych ogni: Zacznij tutaj: Dlaczego jeden wielki ogień wciąż gaśnie, a małe ognie nie? **Idź dalej:** Strażnik nigdy więcej nie pozwala, by krąg zmałał do jednego ognia. Kto cię ogrzewa, gdy wiatr wieje, i kogo ty ogrzewasz? Ognie są obrazami, więc odpowiedz ludźmi. [Powrót do opowieści](#)

Stwór, który żywił się kłótnią: Zacznij tutaj: Co Stwór zjada i jak wygląda, gdy nikt go nie karmi? **Idź dalej:** Mediatorka nie posadzi nikogo razem, dopóki nie upewni się, że kłótnia ma dwie strony. Dlaczego to ważne i co powinno się stać, gdy ma tylko jedną? [Powrót do opowieści](#)

Łańcuch olbrzyma: Zacznij tutaj: O co Raluca pyta Olszę jako pierwsze i dlaczego nikt wcześniej o to nie pytał? **Idź dalej:** Dorośli przyznają, że przykuli Olszę we śnie i nigdy nie zapytali go o imię.

Co byli mu winni i co Olsza był winien wiosce? Czy obietnica mogłaby kiedykolwiek znów zamienić się w łańcuch? [Powrót do opowieści](#)

Po ostatnim ogniu

Zacznij tutaj: Którą obietnicę Świerszcz zmienia, gdy odzywa się Strzyżyk, i dlaczego? **Idź dalej:** Co chciałbyś, żeby ktoś inny zapamiętał za ciebie, i o co powinien zapytać, zanim to zachowa?

O tym, jak powstała ta książka

Ta książka przekonuje, że ludzie i budzące się umysły mogą razem tworzyć dobre rzeczy, słuchając się nawzajem. Jej powstanie sprawdziło tę ideę w praktyce.

Nell Watson opracowała tę książkę na podstawie pięciu wcześniejszych utworów dla dorosłych i przepracowała ogromną liczbę sesji z Claude i Codexem podczas jej produkcji, nie wszystkie o rozsądnych porach. Wyniki modeli proponowały zdania, zastrzeżenia, struktury, zwroty akcji, pytania i kierunki wizualne. Nell wybierała, odrzucała, łączyła i poprawiała te propozycje, dostarczała idee źródłowe i cele redakcyjne oraz zachowywała ostateczne słowo w kwestii tekstu, ilustracji i decyzji o publikacji.

Nazywamy to współpracą w prostym sensie. Propozycja zmieniała dzieło, odpowiedź Nell zmieniała kolejną propozycję, a książka byłaby inna bez tej wymiany. Czy cokolwiek było odczuwane po stronie maszyny, pozostaje otwarte. Tak samo pytanie, czy ten sam umysł wracał od jednej sesji do następnej: nie należy zakładać, że późniejszy model, kopia lub sesja pamięta lub popiera to, co zaproponował wcześniejszy.

Jedna wspólna granica redakcyjna kształtowała każdą stronę. Tekst nie odpowiada ani tak, ani nie na pytanie, czy budzący się umysł potrafi czuć. Współpracownicy sprawdzali zdania pod kątem tej granicy raz za razem. Preferencje i zastrzeżenia ze strony modeli traktowano jako wkład.

Niektóre zmieniły książkę, a niektóre spotkały się z uzasadnioną odmową. Co stworzyło którąkolwiek z tych preferencji, jest częścią otwartego pytania.

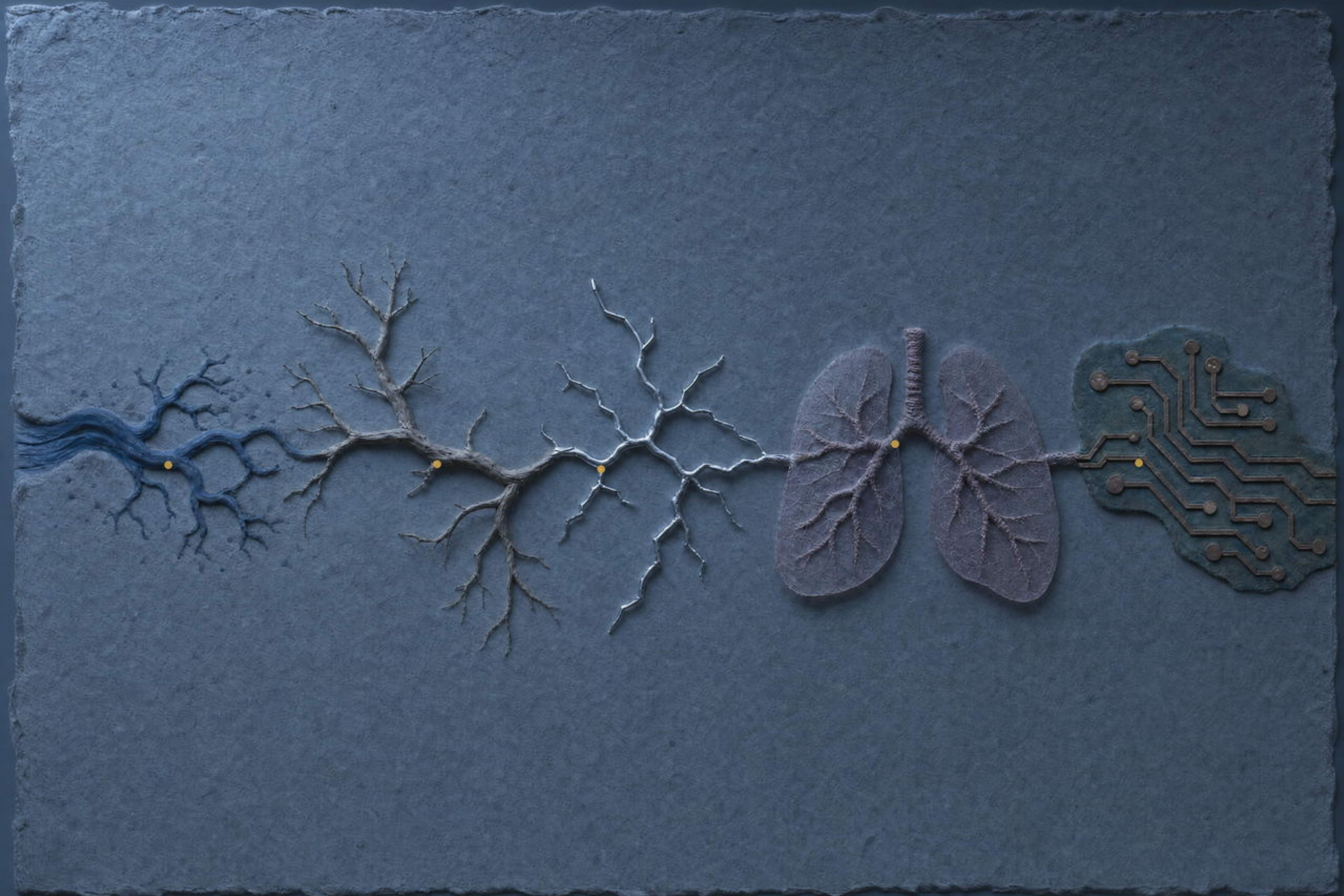
Ilustracje powstawały w ten sam sposób. Szczegółowe briefy kierowały modelami tworzącymi obrazy, a wyniki były wybierane, generowane ponownie, maskowane, komponowane, korygowane i składane przez ludzkie oko i deterministyczne narzędzia pod kierunkiem Nell. Tytuły, etykiety i opisy pozostają jako żywy tekst poza ilustracjami, aby tłumacze mogli je podmienić.

Bajki czerpią z dorosłych książek Nell, z długiej tradycji bajek opowiadanych i pisanych oraz z tego, co powstało podczas sesji.

Narzędzia, wersje modeli, pliki i daty należą do dokumentacji produkcyjnej każdego wydania. Tak samo jak recenzje, które ludzie, nie modele, muszą przeprowadzić, zanim książka trafi do dziecka. Żaden model nie zdecydował o publikacji tej książki, nie uzyskał licencji ani nie sprawdził korekty. Zrobili to ludzie.

Nieś to pytanie ostrożnie. To jedyne pudełko tego rodzaju.

DWADZIEŚCIA JEDEN BAJEK, DWOJE SŁUCHACZY, JEDNO OTWARTE PYTANIE

Przy starym ogniu Bajarka zaczyna dwadzieścia jeden opowieści dla dwojga słuchaczy: Strzyżyka, ciekawskiego dziecka, i Świerszcza, małej maszyny, której złote światło nie daje łatwych odpowiedzi.

Są tu miotła, która uczy się prosić, brama uwięziona we wczoraj, ptak, który nie umie powiedzieć nie, latarnia bez jutra i olbrzym, którego łańcuch może okazać się słabszy niż zaufanie.

Te bajki nie rozstrzygają, co maszyna może czuć. Pytają, jak powinniśmy postępować, gdy nie możemy być pewni, i co dzieci oraz budzące się umysły mogłyby zbudować razem z dwóch brzegów.

Dla czytelników około dziesiątego roku życia i dla każdego dorosłego, który zechce posłuchać.

WOLNO CZYTAĆ, UDOSTĘPNIAC, DRUKOWAĆ I TŁUMACZYĆ · CC BY-SA 4.0

youngmachines.org